

ประชุมปรณัมภาคที่ ๒

เรื่องบักขปกรณ์

พิมพ์ในจารพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุริยเดชะวิเศษฤทธิ ๗

เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖

TUDC

08/07/2564

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

คุณหญิงแซ่ สิริยเศสวิเศษฤทธิ สุวรรณทัต มาแจ้งความว่า มีประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกในทางพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุริยเศสวิเศษฤทธิ ทศทิศวิไชย (จาป สุวรรณทัต) ปลัดมณฑลร้อยเอ็ด ผู้เป็นสามีสักเรื่องหนึ่ง ขอให้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครช่วยเลือกเรื่องหนังสือและจัดการพิมพ์ให้ ในการเลือกเรื่องหนังสือข้าพเจ้าคิดเห็นว่า หอพระสมุดฯ กำลังรวบรวมเรื่องปกรณัมต่าง ๆ อันเป็นนิทานโบราณหมายจะพิมพ์ขึ้นไว้ให้บริบูรณ์ได้พิมพ์เรื่องอิหฺวานราชธรรมเป็นภาค ๑ ไปแล้วเรื่อง ๑ จึงได้เลือกเรื่องนิทานขกษปกรณัม ให้พิมพ์เป็นประชุมปกรณัมภาคที่ ๒ สำหรับแจกในทางศพพระยาสุริยเศสฯ ด้วยเชื่อว่าเป็นหนังสือดี ผู้ที่ใคร่ไปอ่านคงจะพอใจทั่วกัน

นิทานขกษปกรณัมนี้ ได้ตรวจหาต้นเดิมว่าจะมาจากที่ไหน ได้เค้าเงื่อนว่า นิทานเหล่านี้มีอยู่ในคัมภีร์ขกษปกรณัมของลัทธิศาสนาพราหมณ์บ้าง ในชาดกฝ่ายพระพุทธศาสนาก็มีบ้าง คงพึงได้ว่าเป็นนิทานของเก่าแต่ปรัมปรัมมีอยู่ในมัชฌิมประเทศ แต่ผู้ใดจะได้เลือกคัดเรื่องนิทานมาเรียบเรียงเป็นขกษปกรณัมเมื่อใด ต้นฉบับจะเป็นภาษาสันสกฤตหรือภาษาบาลี และจะได้เข้ามาถึงประเทศนี้เมื่อใด และใครเป็นผู้มาแปล ออกเป็นภาษาไทย ข้อความเหล่านี้หาทราบไม่ทราบแต่ว่ามีฉบับอยู่ในหอหลวง เห็นจะตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ พระเจ้า

๒

บรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมหลวงยติมิตรไพศาลโสภณ เมื่อยังดำรง
 พระยศเป็นกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณ เป็นอธิบดีกรมพระอาลักษณ์
 และได้ทรงว่าโรงพิมพ์หลวง ทรงพิมพ์ขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เมื่อมะเสง
 พ.ศ. ๒๔๑๒ เป็นครั้งแรก นิทานพวกปรกรณณ์ยังมีหมวดอื่นอีกหลาย
 หมวด กรรมการหอพระสมุด ฯ หวังใจว่าจะพิมพ์ต่อไปตามมีโอกาศ
 จนกว่าจะครบบริบูรณ์ ขอขอบคุณเจ้าภาพารศัพพะยาสิริยศ ฯ
 ซึ่งได้รวบรวมภาคที่ ๒ นี้ และขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน
 ซึ่งคุณหญิงแซ่ สิริยศวิเศษฤทธิ พร้อมด้วยบุตรธิดาได้บำเพ็ญเป็น
 บัณฑิตทานเมตตา และหวังใจว่าผู้ที่ได้รับหนังสือนี้ไปคงจะอนุโมทนาด้วย
 ทวักน.

กิ่ง ๒๖ พฤษภาคม สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๓ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๖

ประวัติพระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ ๗

มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ ทศทิศวิไชย (จาป สุวรรณทัต) ต.ม., บ.ช., ร.ช.พ., เกิดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๕ พฤษภาคม บรมะแม พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นบุตรพระยาราชนิกิต (ทองคำ สุวรรณทัต) เมื่อยังเด็กได้เล่าเรียนอักษรสมัยที่โรงเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส แล้วถวายตัวเป็นมหาดเล็กตามประเพณีในตระกูล เริ่มเข้ารับราชการเป็นเสมียนในกระทรวงพระคลังตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๗ จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ สามารถทำการเสมียนได้แล้วจึงมารับราชการในกรมมหาดเล็ก ได้เป็นมหาดเล็กถวายงาน รับราชการอยู่เบื้องใต้พระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายรองสัจจินดา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ รับราชการอยู่ในกรมมหาดเล็กต่อมาอีก ๒ ปี

ครั้งนั้นกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเสด็จดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลอุดร กราบขังคมทูลขอเข้ารับราชการขึ้นไปเพิ่มเติมตำแหน่งข้าราชการในมณฑลซึ่งบกพร่องลง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลือกสรรมหาดเล็กซึ่งมีความสามารถพอจะออกไปรับราชการหัวเมือง นายรองสัจจินดา (จาป สุวรรณทัต) ได้รับเลือกคนหนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ออกไปรับราชการในมณฑลอุดร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้ไปรับราชการประจำอยู่ที่เมืองสกลนคร เมืองนครพนม และรับราชการเป็นครั้งเป็นคราวณที่อื่นหลายแห่ง ต่อมา

สมัยเมื่อพระองค์เจ้าวัฒนาเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลอุดร นายรอง
 สุนทร (งาม สุวรรณทัต) ได้เลื่อนขึ้นเป็นตำแหน่งผู้ช่วยข้าหลวง
 มหาดไทย มณฑลอุดร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อมาอีก ๒ ปีถึง พ.ศ. ๒๔๕๓
 ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นที่ พระพิชัยอุดรกิจ
 ไปรับราชการเมืองนครพนม รับราชการอยู่ในมณฑลอุดรมาอีก ๓ ปี
 ถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ ตำแหน่งปลัดมณฑลนครราชสีมาว่างอยู่ พระพิชัย
 อุดรกิจ (งาม สุวรรณทัต) ได้รับเลือกย้ายมาเป็นปลัดมณฑลนคร
 ราชสีมา รับราชการอยู่ในตำแหน่งนี้ ๕ ปี ในระหว่างนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘
 ได้พระราชทานสัญญาบัตร เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยาสุริยเดชวิเศษ
 ฤทธิ ทศทิศวิไชย

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ พระยาสุริยเดช ฯ ได้รับเลือกย้ายมารับราชการ
 ในตำแหน่งปลัดมณฑลจันทบุรี แต่รับราชการในตำแหน่งนี้อยู่แค่
 ถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ กระทรวงต้องการผู้ชำนาญราชการมณฑลตะวันออก
 เฉียงเหนือไปเป็นตำแหน่งปลัดมณฑลร้อยเอ็ด พระยาสุริยเดช ฯ จึง
 ได้รับเลือกไปเป็นปลัดมณฑลร้อยเอ็ด รับราชการในตำแหน่งนี้มา
 จนถึงอนิจกรรม

ข้าพเจ้าผู้แต่งเรื่องประวัตินี้ ได้ช่วยร่วมราชการกระทรวงมหาดไทย
 กับพระยาสุริยเดช ฯ ชำนาญ เป็นเหตุให้ได้รู้ประวัติและคุณงาม
 ของพระยาสุริยเดช ฯ อยู่แก่ใจ โดยได้คุ้นเคยชอชอบพอกันตลอดเวลาที่
 รับราชการร่วมกันมา หรือถ้าจะว่าตลอดอายุของพระยาสุริยเดช ฯ

ก็ว่าโต คุณวุฒิของพระยาสุริยเดช ฯ แม้ไม่ถึงขั้นที่นับว่าเฉียบแหลม
 อย่างยิ่งก็จริง แต่เป็นผู้มีคุณสมบัติข้อสำคัญอยู่ในความซื่อตรงและ
 มั่นคงในการงานที่ท่า มอบสิ่งใดให้แล้วไว้ใจได้ อีกประการหนึ่งเป็น
 ผู้มีอิทธิพลสุภาพอ่อนโยน อยู่ที่ไหนก็ไม่มีผู้เกลียดชัง อาศัยคุณ
 วุฒิตั้งกล่าวมา กอปรด้วยเวลาที่ได้รับราชการตราครุฑอยู่ตามหัวเมือง
 ชานานตลอดเวลากว่า ๒๗ ปี จึงได้เลื่อนยศชนถึงได้เป็นชั้นมหาอำมาตย์
 ตรี อันนับว่าสูงสุดในตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดหรือปลัดมณฑลจะเป็น
 ใดเพียงนั้น

พระยาสุริยเดช ฯ บวช ถึงอนิจกรรมที่จังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อวันที่ ๒๔
 สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ คำณวนอายุได้ ๕๓ ปี สันเรื่องประวัติพระยา
 สุริยเดช ฯ เพียงเท่านั้น

สารบัญ

นิทานเรื่องนำ	หน้า	๓
๑ นิทานเรื่องกาแดงงารกยหงส์	,,	๕
๒ นิทานเรื่องหงส์หามเต่า	,,	๗
๓ นิทานเรื่องกาวิคินาทะเล	,,	๙
๔ นิทานเรื่องปู่โรหิตผูกเวรกา	,,	๑๓
๕ นิทานเรื่องกาขออาศัยนกกระทงพิก	,,	๑๑
๖ นิทานเรื่องนกแขกเต้าอาสาไปเอามะม่วงหิมพาน	,,	๑๓
๗ นิทานเรื่องนกแขกเต้ากับมาณพอกตัญญู	,,	๑๗
๘ นิทานเรื่องฤษีที่คิดคิดใจแกลงนกพิราบ	,,	๑๙
๙ นิทานเรื่องมาณพชาวชนบททำคุณแก่เง้า	,,	๒๐
๑๐ นิทานเรื่องนกกระทาเป็นครู	,,	๒๒
๑๑ นิทานเรื่องฤษีปลอมกินนกกระทา	,,	๒๓
๑๒ นิทานเรื่องตังแร้งเป็นพระยา	,,	๒๖
๑๓ นิทานเรื่องแมวจำศีล	,,	๒๗
๑๔ นิทานเรื่องทำชอยเป็นผึก	,,	๒๙
๑๕ นิทานเรื่องทำคุณเป็นโทษ	,,	๓๑

๑๖	นิทานเรื่องโปรกสัตว์ไต่ยา	หน้า	๓๒
๑๗	นิทานเรื่องทำดีเป็นคุณ	”	๓๓
๑๘	นิทานเรื่องวิชาเสียมเพราะโกหก	”	๓๖
๑๙	นิทานเรื่องนกนางเขนตกฟองที่หาดทราย	”	๓๘
๒๐	นิทานเรื่องนกไส้กับช่าง	”	๔๐
๒๑	นิทานเรื่องแรงแต่งงารกับนกไส้	”	๔๑
๒๒	นิทานเรื่องเทพพรหมากับโลกพรหมา	”	๔๒
๒๓	นิทานเรื่องคนใจของรัตนเศรษฐี	”	๔๗
๒๔	นิทานเรื่องนกมูลโลกกับเหยี่ยว	”	๔๘

ทั้งหลายได้ ฤษัมนั้แลเทพยดาทั้งหลายก็ว่าข้าพเจ้าทั้งหลายขอเชิญ
 พระองค์เสด็จไปด้วย ข้าพบาทจะไต่ด้วยบุญแห่งพระองค์ จึงพระ
 นารายณ์ผู้เป็นเจ้ากรัณนิมนต์เทพยดาทั้งหลาย แล้วท่านก็เสด็จเห็นอครุท
 พาหนะ แลฤษัมนั้ทั้งปวงก็ให้หอนเป็นขรวิวารตามเสด็จไปยังเขาไกรลาส
 ครั้นถึงพระนารายณ์ก็เสด็จไปนมัสการพระอิศวรแล้วทูลว่า เทพยดา
 แลฤษัมนั้ทั้งหลายมาถวายนมัสการ จึงพระอิศวรมิเทวบัญชาถามว่า
 พระฤษัมนั้แลเทพยดาทั้งหลายมานเพราะเหตุอันใด พระนารายณ์เป็นเจ้า
 จึงทูลว่า ฤษัมนั้แลเทพยดาทั้งปวงมาร้องทุกข์แก่ข้าพระองค์ ว่าข้านิ
 อัยอายุไปแล้ว แลมาขออายุแก่ข้าพระองค์ พระอิศวรก็มีมติหิศวรโองการ
 ว่า ถ้าจะให้อายุฤษัมนั้แลเทพยดาทั้งปวงแล้วไซ้ร้ เมื่อใดแลเรามารุก
 ติงให้เกิดน้ำอมฤตให้เทพยดาฤษัมนั้มนุษย์ทั้งหลายกินไซ้ร้ จึงทรงอายุได้
 จึงฤษัมนั้แลเทพยดาทั้งหลายก็กราบทูลว่า ขอพระเป็นเจ้าจงทรงพระ
 กรุณาแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายเทอญ จึงพระอิศวรผู้เป็นเจ้าก็ให้ชัมนุมเทพย
 นิกรอมรคนธรรพสุบรรณแลเทพยดาสุราสุรทั้งปวง แล้วจึงให้เอาเขาดร
 ญูบรรพตมารองพระเมรุราช แล้วเอาอนันตนาคราชเป็นสายชัก แล้ว
 เทพยดามาชักข้างหนึ่ง อสุรชักข้างหนึ่ง พระเมรุราชนั้นก็ทรุดลงไป
 ไต่ยาคาล จึงพระนารายณ์ผู้เป็นเจ้าก็นิรมิตเป็นสุวรรณภูมิอันดี ไปรอง
 เขาพระเมรุราชนั้น จึงเทพยดาอสุรชักเขาพระเมรุราช ๆ นั้นก็พ่นน้ำ
 อมฤตขึ้นมา ท่านก็ให้เอาน้ำอมฤตนั้นแจกแก่ฤษัมนั้แลเทพยดา
 ทั้งหลายให้กินจึงคงอายุแล

ขณะนั้นนบกษัตริย์ทั้งหลายคือ นกยูง นกเขวก แยกเต้า แร้ง
นกตะกรุม ดูเหว่า นกกาเวียน นกยาง นกพิราบ เหมยขกษี นก
กะตอยตวัด แลนบกษัตริย์ทั้งหลายต่างมาประชุมพร้อมกันที่นั้น นกกาเวียน
จึงกล่าวโคลกตงว่า

ทุพพลวิเหเจนติ ทุกุชิตา นตุนายกา
สุขิโน จ เยสมตถิ กามา โน ราชติ ทิชา

ในอรรถโคลกตงว่า บุคคลผู้ใดหากำลังมีได้ อนึ่งบุคคลหาเจ้ามิได้
มักมีภัยต่าง ๆ แลนบกทั้งหลายก็คิด นกโตมกำลังก็ยอมเขียดเขยนนก
อันหากำลังพลึงมีได้ เราทั้งหลายควรยกย่องนกใดนกหนึ่งให้เป็น
พระยา มีอำนาจปราบปรามแก่นกอันทำผิด เมื่อนกทั้งหลายปลุกษา
กันนั้น นกกาเวียนจึงว่า เราจะตั้งผู้ใดให้เป็นอธิปัตย์ จึงนกล้อมยัตถิต
ตัว ๑ ว่า ควรเราจะเอาหงส์เป็นพระยา เพราะหงส์รู้หลักมากอาจขังคย
บัญชาแก่เราทั้งหลายได้ อนึ่งหงส์นี้ประกอยด้วยมรรยาทแลรูปทรง
ก้งาม สมควรจะเป็นพระยาแห่งเราท่านทั้งปวงได้

จึงนกกาเวียนกว่าหงส์นงามคกจริง แต่ว่าอันจะไปมาแห่งใด
ค้อยสาพิลาศ อนึ่งสุขทุกข์ของเพื่อนฝูงทั้งปวงก็มีนภา แลนกกาเวียน
จึงกล่าววว่า กากมีคุณหลายประการ เมื่อเสพยาเมถุนกมิให้คนเห็น
อนึ่งแม่จะไปหาอาหารไกลเท่าใด ๆ ก็ดี อันจะเสียดสถานที่อยู่นั้นห้ามมิได้
อนึ่งทุกขกังวลของเพื่อนก็ช่วยชวนชวาย อนึ่งชาวคณแลรวยกยอชมบอก
ให้รู้ ทั้งรังที่อยู่ก็ตงแก่่งให้แก่ภรรยา แลนกดูเหว่าก็พลอยไขไวด้วย

ก็ช่วยรักษาปกครองระวางลูกนกคเหว่ามิได้หิงษา แลชอชเวาทงหลาย
เฮากาเป็นอธิขคิเถิต

หิงนทงหลายกว่าถาตงนนไซร์ เราจะให้หิงส์กขกาลองฤทธิ
กนคแล บกษทงหลายก็เลือกหิงส์ทว ๓ ทิมก่าล่งแลกาตัว ๓ จะให้
แข่งฤทธิกัน แลบกษทงหลายจึงว่าจะให้ไปหนบกไซร์จะมทพง ถ้า
ตงนนไซร์ เราจะให้ไปฝ่ายมหาสมุทรวเถิต เราจึงจะรู้จักผู้มฤทธิแล
แลวบกษทงหลายยกให้หิงส์แลกาเทยมกันแลววางออกไปยังกลางมหา
สมุทรว หิงส์แลกาบินไปควยก่าล่งถึงกลางมหาสมุทรว ครันเห็นอย
หิงส์ก่งว่ายน้าไป ส่วนกาเห็นหิงส์ล่งว่ายน้าก่งว่ายไปข้าง บคเคียว
มหาสมุทรวก็พคมา แลน้าในมหาสมุทรวก็บคกาลเกิดคณระลอกอันใหญ่
พคมา กากจมชลาธว หิงส์สาพิลาศก็ค้อยยวยาตรคลาไคล ไคยวิสัย
แห่งหิงส์นั้น ส่วนกาครันระลอกซทคองบคชุ่มก็จมลงจะโกล้ สันชวิต
แลวกาจรงรองว่า ขาพเจ้าแพฤทธิท่านแลว ท่านจึงช่วยกรณาพาขาพเจ้า
ไหรอคควยเถิต หิงส์ก่าเมื่อท่านมาแข่งฤทธิแก่เราแลว แลเราจะ
ช่วยท่านคองการอะไร กาจงคอบว่าแม่นท่านมีช่วยขาพเจ้า ถ้าขาพเจ้า
คายลงในกลางมหาสมุทรวไซร์ นทงหลายก็จะสำคัญว่าท่านแกล่ง
น้าขาพเจ้าเสียบ แม้นท่านกรณาช่วยขาพเจ้าไหรอคจากมหาสมุทรวไซร์
บุญก็จะไคคณกจะมี บกษทงหลายจะสรรเสริญท่านว่าเป็นสาธสัปรษจริง
ขาพเจ้ากบบกษทงหลายก็จะยอมให้ท่านเป็นอธิขคิ ส่วนหิงส์ไซร์ เเทค
มาคคิว่าธรรมคากาทงหลายกบยอมมีความสตัยอยบ่าง อนงสาธสัปรษ

แต่ก่อนนั้น แม้ว่ายังเป็นศัตรูกันก็ ครั้นศัตรูนั้นรู้จักโทษตนแล้ว
 แลมาขอโทษไซ้ ท่านก็ย่อมมีความกรุณาคุณุ์เดียว ครั้นคิดนั้นแล้ว
 หงส์ก็ช่วยภามาจากกลางสมุทรอันใหญ่ ครั้นถึงฝั่งแล้วก็ออกคณูญ
 กลับยกโทษหงส์ต่าง ๆ อันโศลกนี้ว่าคนหากำลังมีไ้แลทนงตัวว่า
 กล้าแข่งไปชวนท่านผู้มีกำลังวิวาท ก็จะเป็นเช่นกาแข่งฤทธิด้วยหงส์
 ขณะนั้นบกษทงหลายก็ว่าควรเราจะเอาหงส์เป็นพระยาเถิด

ฝ่ายนกกาเรียนตัว ๓ จึงว่า อันเราจะเอาหงส์เป็นพระยานั้นชอบ
 อยู่แล้ว แต่ว่าหงส์กระทำความชั่วกับงานเสียพงศ์มีอยู่
 นกทั้งหลายจึงถามว่า มีกรรมเนียมฉนั้นใดท่านเล่าไป เราจะขอฟัง
 นกกาเรียนจึงเล่านิยายให้นกทั้งหลายฟังดังนี้ว่า

๑ นิทานเรื่องกาเต่งารกับหงส์

ในกาลก่อนยังมีถิ่นไทรต้น ๑ ใหญ่พิศาล อยู่แดนสาวัดถิ่นนคร
 ยังมีหงส์ตัว ๑ ชอยตราชหงส์ ภรรยาชอนางสุวรรณหงส์ มีบริวารเป็น
 อันมาก อาศัยอยู่ที่ถิ่นไทรนั้น ครั้นจำเนียรกาลมา ยังมีกาตัว ๑
 ชอกกลเทวะกา ภรรยาชอริก กานันมีบริวาร ๕๐๐ อยู่ในป่าแห่ง ๑ ใกล้กับ
 ลูกชายกาพอใจลูกสาวราชหงส์ จึงไปบอกความแก่บิดามารดาว่า
 ข้าพเจ้าไปเล่นในสระพบนางหงส์เยาว์รูปอกมสมบุรณ ข้าพเจ้าพอใจนัก
 ขอท่านใดเมตตาไปกล่าวขอให้ข้าพเจ้าด้วยเทอญ

ฝ่ายบิดามารดาทั้งพายริวารไปยังสำนักราชหงส์ ครั้นถึงจึง
 กล่าวว่ ณะท่านผู้เป็นสัปรุษ เราเป็นผู้ดีด้วยกัน บิดนลูกชายเรามี

ความเส่นหาลูกสาวท่านยังนึก เราจะขอให้อยู่กินเป็นสามีภรรยากัน
 ครั้นราชหงส์ผู้บ่าวเฝ้าทงนั้น จึงให้ขลุ่ยทวยหงส์คำผู้เฒ่า ๆ ก็
 เห็นชอบด้วย จะให้ลูกสาวแก่กาแล้วเราจะไต่พงกาเป็นกำลัง ยุตราช
 หงส์จึงไปขลุ่ยทวยหงส์เหลืองตัว ๑ หงส์เหลืองจึงว่า จะยกลูกสาว
 ให้แก่กามิตรระกลกัน ข้าพเจ้านิยมด้วย จึงยุตราชหงส์ว่า เราได้
 ขลุ่ยทวยหงส์คำผู้เฒ่าแล้ว หงส์คำผู้เฒ่าว่าจะไต่กาเป็นกำลัง
 หงส์เหลืองจึงว่า ท่านว่าตงนั้นก้แล้วไป ปลุกเรอนตามใจผู้อยู่ ยุตราช
 หงส์ก็ไปบอกแก่หงส์ภรรยาว่า บัดนี้ผู้ทักกล่าวลูกสาวเรา ๆ ก็ได้ขลุ่ย
 ทวยหงส์คำผู้เฒ่า ๆ ก็ว่าควรนักหนาจะไต่กาเป็นกำลัง แต่หงส์เหลือง
 ไม่ยอม นางสุวรรณหงส์ผู้ภรรยา ครั้นไต่กินหงส์สามีกล่าวตงนั้น
 ก็โกรธจึงว่า ทูกรท่านผู้ใดขเวลา ไปฟังหงส์เหลืองเต็กหน้มีรู้จักอะไร
 หงส์คำเป็นผู้เฒ่ารู้จักกาเป็นประโยชน์อันควรเชอพง จึงยุตราชหงส์
 กับหงส์ภรรยา แลหงส์คำก็ยกลูกสาวให้แก่กา นางหงส์ก็บ่กล้าทำ
 ว่าหาอยู่สมัครสังวาสด้วยกันในต้นไทร ครั้นอยู่มากายตรเชยคิดถง
 ท้อยแห่งบิตามารดา เคยไต่กินมั่งสะอนมีรสนักสบายใจ ทุกวันนมา
 อยู่ทวยหงส์กินแต่ผลไม้ ไม่มีความสบายเลย ครั้นกาคิดตงนั้นแล้วจึง
 บอกแก่นางหงส์ว่า บัดนี้เราว่าภักถงบิตามารดาแห่งเรา ๆ จะพาเจ้าไป
 ด้วย แลพามาสู่สถานแห่งราชหงส์ผู้เป็นบิตามารดาแห่งนางหงส์ภรรยา
 บอกความประสงค์แห่งตนแล้ว จึงอ้อลาราชหงส์ทั้งสองพานางหงส์ไป
 ยังสำนักแห่งตน ครั้นถงถากก็เข้เที่ยวกินมั่งสุทฐรสตามวิสัยของตน

ส่วนนางหงส์เห็นกาประพฤติเช่นนั้น มีความรังเกียจเป็นกำลัง ด้วย
วิสัยหงส์เป็นสัตว์อินสอาด จึงชวนกาสามไปยังสำนักตน

ฝ่ายกายงกำหนดกินทรากอสุภอยู่ ครั้นได้ฟังนางหงส์ชวน
ดังนั้นมีความโกรธเป็นกำลัง แกล้งกล่าวด้วยคำหยายซ้ำว่า ตัวคิด
ถึงอยู่แล้วแกล้งอธิบายมาหาไปทุกอย่าง ฝ่ายนางหงส์ทนทุกข์อยู่ไม่ได้ก็
หนีไป กาคอร์รูกตามมาทันพากลับไปรัง ครั้นภายหลังกาไปเที่ยวหา
อาหารในทโกล นางหงส์ก็หนีไปได้ ครั้นถึงก็เล่าความชั่วของกาให้
บิดามารดาฟังทุกประการ หงส์เหลือใจจึงว่า แต่แรกข้าพเจ้าได้ทอดทาน
แล้วท่านมีฟัง ไปเชื่อท่านหงส์คำผู้เฒ่าว่ารัฐธรรมนูญนิยมมาก อินชาติกา
ใครเขานับถือ ท่านก็หากเป็นคนโหดเขลาพวก ๑ แล้วนกกาเรียนว่า
อินหงส์จะชั่วแก่ท่านห้ามไว้ แลหงส์เป็นผู้โหดเขลาจนสุนัขจึงจอก
ชาติคำเตยเยาะไปไฟได้

นกทั้งหลายจึงถามว่า หงส์โหดเขลาจนสุนัขจอกก็เตือนได้
ฉันใด มีธรรมเนียมท่านเล่าไป เราจะขอฟัง

นกกาเรียนจึงเล่านิยายให้นกทั้งหลายฟังดังว่าน

๒ นิทานเรื่องหงส์ห้ามเต่า

ณกาลก่อนยังมีพระยาหงส์ ๒ ตัว ตัว ๑ ชื่อสุวรรณรัตน์ ตัว ๓
ชื่อบรรพทิตย เป็นมิตรสหายพิศวาสรักใคร่กัน หงส์ทั้ง ๒ อาศัย
บรรพตภูเขาน้ำ ๑ ซึ่งมีสระประกอบไปด้วยขุมชาติ แลมีทงแห้ว

แลกระซิบบริบูรณ์นัก แลมีวิมลสระ ๑ อยู่ในภุมสถาน แลมีจิจูรน์
 ตัว ๑ อยู่ในสระนั้น แลราชหงส์ไปหาอาหารในสระทั้ง ๒ มีโคชาค
 จิจูรน์นั้นกวางยตัวเป็นอำมาตย์ แลจึงทูลถามพระยาหงส์ว่า สถาน
 ล้ำนักที่พระองค์อยู่นั้นเป็นประการใดบ้าง พระยาราชหงส์ก็กล่าวว่
 อนันตซึ่งเราสำนักอยู่นั้นบริบูรณ์ไปด้วยปทุมชาติอุบลจงกลนี้สำหรับ
 สายตึงแลกระซิบห้วยวกก็มีอยู่ ในสระโยกขรณนั้นเป็นผาสุกไม่มีผู้ใด
 เขี่ยตเขี่ยนเลย จิจูรน์ก็ว่า ท่านกรุณาพาข้าพเจ้าไปสู่สำนักที่ยกเขา
 ให้เป็นสุขด้วย พระยาหงส์จึงว่าตัวท่านสกุลต่ำ แลปราถนาจะขึ้นไป
 ถึงยอดภูเขานั้นผิดวิสัยสมควรเลย แลจิจูรน์จึงอ้อนวอนพระยาราชหงส์
 ึ่งว่าเราจะพาท่านไป แต่ทว่าเราจะให้โอวาทสั่งสอนสิ่งอันใดอำมาตย์
 จะฟังถ้อยคำเราไ้ฤา จิจูรน์ก็ว่าจะประพฤติตามได้ทุกประการ จึง
 พระยาราชหงส์ทั้ง ๒ ก็ไปเอาไม้มาให้จิจูรน์คาบกลาง จึงราชหงส์ก็
 คาบที่สกัดแห่งไม้ทั้ง ๒ ก็ช่วยกันหามจิจูรน์ขึ้นไปยังนภากาศ สุนัข
 ึ่งจอกพวก ๑ แลเห็นคั้งนั้นก็ร้องว่า พระยาราชหงส์คาบอะไรไป โลก
 เหลานักจะพาเต่าไปสวรรค์ไม่สมควรเลย ครั้นจิจูรน์ได้ยินเสียงสุนัข
 ึ่งจอกว่าคั้งนั้นก็โกรธ จึงตอบด้วยคำหยาบช้า จิจูรน์ก็ตกลงมา
 กระทบปดพิมักายาแตกออกเป็น ๒ ภาค ก็ถึงแก่ความตายในขณะนั้น
 สุนัขจอกก็แล่นเขากินจิจูรน์เป็นอาหาร
 อันว่าผู้ใดในโลกนี้ มีน้ำใจโมโหมหันการมือทใจแลวจากก็จะถึง
 ึ่งความตายคั้งจิจูรน์นั้นแล

อันว่าราชหงส์ทั้ง ๒ นั้นหากความพิจารณาได้ แลพาจิจรุณชาติ
คำเตี้ยขึ้นไปบนอากาศ ทำให้สุนัขชาติคำต้อยโยไฟได้ เหตุคั้งนั้น
เราไม่ยอมให้หงส์เป็นพระยา

นกแซกเต่าจึงว่าแก่นกกาเรียนว่า เติมท่านยกกว่าคักกว่าหงส์
แล้วท่านกล่าวว่กาสมาคมแก่หงส์พาหงส์ชัวไปเสี้ยกมี เห็นเป็นคำ ๒
ช้อยคั้งนี้ จะพ้งท่านสับไปคั้งฤา นกกาเรียนก็อปลาคแก่นกแซกเต่า
แล้วนกแซกเต่าจึงกล่าวว่ นกกาเรียนช่างยกย่องกาหินชาติชัวหลาย
ประการคั้งนฤา จะคั้งให้เป็นพระยานั้นคั้งใด

นกทั้งหลายจึงถามว่ กาชัวหลายประการเป็นคั้งฤา
นกแซกเต่าจึงเล่านิยายถึงกาให้นกทั้งหลายพ้งคั้งนว่า

๓ นิทานเรื่องกาวิดน้ำทะเล

ณกาลก่อนยังมีกาสวามีภรรยาภิบริวาร ๓๐๐๐ อาศรัยอยู่คั้งไม้
รังใกล้ชายทะเล เป็นท่าสำเภาคอด แคนเมืองพาราณสีนั้น

ในกาลวัน ๓ ชาวคามนิคมชนบทคั้งถึงญาติซึ่งไปสำเภาถึงกำหนด
แล้วยังมีคั้งมา จึงแต่งกระขานใส่ถ่วงามอุบายาสแลเคืองมัจฉะมังสา
หารสำรานในยัตระพลกกรรม ถวายแก่พระสมุทรรให้เทวดาประ โยชน์จะให้
ญาติกามาถึงคั้งคั้ง จึงวางยัตระลงคั้งมหาสมุทรรนั้น กาสวามีภรรยา
ผู้โศกเขลาขินมาแลเห็นยัตระพลกคั้งใจ จึงเข้าไปคั้งเคืองมัจฉะมังสะ

๔ นิทานเรื่องปุโรหิตผูกเวรกา

ณกาลก่อนยังมีราชปุโรหิตคน ๑ พาหม่อมญาติไปชมสวนอุทยาน
ในเมืองสาวัตถี มีกาพวก ๑ ถ่ายอาหารลงถูกศีรษะราชปุโรหิต ๆ ก็
โกรธจับไม้ไล่ขว้างไม้ไค้ของตัวกา แล้วกาก็ถ่ายขี้ใส่สาวยาวลงอีก
ราชปุโรหิตทำอันตรายมีไค้สำเร็จ จึงผูกเวรแก่กาท້วยโทษจิตต์

อยู่มาวันรวตัว ๑ เขาคุ่นเพลิงขึ้นไปวางบนหลังคาโรงช้างพระที่นั่ง
แลเพลิงก็ติดโรงช้างขึ้น นายควานช้างแก้วมัทน์ เพลิงนั้นก็ตกลงตอช้าง
เจ็บปวดเป็นอันมาก ราชปุโรหิตนั้นได้ช่องจึงกราบทูลพระมหากษัตริย์
ว่า น้ามนิกาเป็นยาช้างก็ พระมหากษัตริย์ก็ให้นายขมังธนูไปฆ่ากา
ตายเป็นอันมาก จะเอามนิกาท้ายช้าง เพราะกาหาความพิจารณาไม่ได้
ทำสิ่งไรก็เป็นอันตรายแลเอาตัวมีรอกดงนี้ ใช้กาทำความชั่วแต่เท่านั้น
หามีไค้ อยู่สถานที่ใดก็ทำความฉิบหายแก่เจ้าที่นั้น

นกทั้งหลายจึงถามว่า มีกรรมเนียมฉิบไค้

นกแขกเต้าจึงเล่าความให้นกทั้งหลายฟังดังนั้นว่า

๕ นิทานเรื่องกาขออาศัยนกกระทงพัก

ณกาลก่อนยังมีต้นไม้ยางต้น ๑ มีกิ่งสาขาพิศาลสูง ๓๐ วา อยู่
แทบใกล้เมืองพาราณสี มีนกกระทงทองคำพวก ๑ อาศัยทำรังอยู่
บนต้นไม้ยางนั้น อยู่เป็นสุขมาช้านานไม่มีผู้ใดเขี่ยตเขียนทำอันตรายไค้

ณกาลวัน ๑ เวลาจะใกล้สนธยากลาง มีกาตัวมีภรรยา ๒ ตัว
ไปเที่ยวหาผลไม้ มาจนเวลาจะพลบค่ำจะไปรังตัวมัทน์ จึงว่าแก่นก

กระทั่งว่า ท่านจงเมตตาข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจะขออาศัยนอนด้วย
 สักคน ๑ แต่พอเวลารุ่งเช้าแล้วจะลาไป นกกระทิงจึงว่า คำผู้เฒ่า
 ท่านสอนไว้ว่า ยักยจรชตพลตมา แม้นไม่รู้จักคุ้นเคยจะมาขออาศัย
 อยู่ในสถานที่อยู่ของเราอย่าให้รบ

กาจึงอุทธรณ์ว่า ท่านผู้เป็นสัพบุรุษ ให้ที่อาศัยอยู่แก่ข้าพเจ้า
 แต่เพียงค่าคยไม่อย่างสักคน ๑ เถิด

นกกระทิงเลียบอุทธรณ์มิได้ ก็ยอมอนุญาตให้ถานอนอยู่ที่ค่าคย
 ไม่อย่าง ครั้นเวลาจะใกล้รุ่งกาทั้ง ๒ ก็ถ่ายอุจจาระลงไว้ในค่าคยไม่แล้ว
 ยินไป ครั้นฝนตกต้องผลไทรซึ่งเป็นอุจจาระกาถึงอกงามขึ้น ครั้นไม่
 ไทรเจริญใหญ่มีรากย่อยยานลงถึงแผ่นดิน พรวานนกผู้ ๓ เติรมาเห็นก็
 ย็นรากไทรขึ้นไปฆ่านกกระทิงทั้งหลายมาสู่บุตรภรรยาชายเลี้ยงชีวิต

อันว่ากาอัปมงคล แม้นผู้ใดสุมาคมแลฟังถ้อยคำ ความฉิบหาย
 ก็จะต้องตุงตึงนกกระทิง

นกแขกเต้าจึงว่าแก่นกกาเรียนว่า เมื่อท่านได้เขียนกาเลีย แล
 ท่านมายก่ากาคิแล้วจงชักนิตานคุณกามา เราจะขอฟัง

ขณะนั้นนกกาเรียนก็อัปภาคแก่นกแขกเต้า ๆ ก็ไต่ความสิริศกค
 ในท่ามกลางนกทั้งหลาย

นกสาลิกาตัว ๑ จึงกล่าวว่า แม่น่าทั้งหลาย อันว่านกแขกเต้า
 มีปัญญา รู้อย่างธรรมนิยมโบราณ ครองนมชยชนะนกกาเรียน ควร

เราทั้งหลายจะตั้งนกแขกเต้าให้เป็นอธิบดี จะไต่ช่วยสุขทุกข์ญาติ
 ทั้งหลายให้อยู่เป็นสุขสืบไป

นกทั้งหลายก็ถามว่า นกแขกเต้ามีขัญญาอย่างไรบ้าง
 นกสาธิกาก็เล่านิยายถึงนกแขกเต้า ให้นกทั้งหลายฟังดังนี้ว่า

๖ นิทานเรื่องนกแขกเต้าอาสาไปเอามะม่วงหิมพานต์

ณกาลก่อนยังมีบรมกษัตริย์ทรงพระนามพระเจ้าพรหมทัต เสวย
 ราชสมบัติอยู่เมืองพาราณสี มีพระมเหสีองค์ ๑ เป็นประธานแก่พระสนม
 ทั้งปวง แลเมืองนั้นมักจะประกอบไปด้วยโกโคอิสริยสมบัติพร้อมด้วย
 สรรพวาณิชเป็นอันมาก สมเด็จพระมหากษัตริย์เสด็จนกแขกเต้าตัว ๑
 เป็นที่ชอบพระไทยนกกอยู่ ในราษราตรีวัน ๑ สมเด็จพระอินทราชา
 เสด็จลงมาสู่ปราสาทปราสาท จึงมีเทวโองการตรัสแก่นางอัครมเหสีว่า
 ถ้านางได้ผลอมพานในป่าหิมพานต์ โปนมาเสวย นางจะได้ราชบุตรเป็น
 จักรพัทธราชา ครั้นรุ่งเช้าจึงพระราชเทวี ทูลแก่สมเด็จพระมหา
 กษัตริย์ว่า บัดนี้สมเด็จพระอินทราชาเสด็จลงมาตรัสแก่ข้าพเจ้าว่า
 แม้นได้บริโภคผลมะม่วงในป่าหิมพานต์ โปนแล้ว จะได้โอรสเป็นจักร
 พัทธราชา สมเด็จพระเจ้าพรหมทัตได้ทราบเหตุดังนั้น ก็ทรงพระ
 ปริศากมลเหตุ พระองค์จึงทรงดำริห์ว่า ผลมะม่วงมีถงป่าหิมพานต์
 พนวิสัยมนุษย์ เห็นแต่นกแขกเต้าอันร่วมพระเหตุขอร้ออาสาไปได้
 ครั้นทรงดำริห์ดังนั้น จึงมีพระราชโองการตรัสแก่นกแขกเต้าว่า เจ้าจง
 อาสาไปนำผลมะม่วงในป่าหิมพานต์ โปนมาให้เรา นกแขกเต้า

ประคองขงทั้งสองน้อมเคี้ยวเกล็ดลงเคาะพแล้ว ถวายบังคมลาไปตาม
 ราชกิจ นักแซกเต้าก็ขึ้นไปโดยมรรคาภาค พันแดนมนุษย์พอบน
 แซกเต้าฝูง ๓ จึงถามว่าผลมะม่วงมีอะไรที่ไต่อย่าง นักแซกเต้าก็บอกว่า
 เราไม่ปรากฏ นักแซกเต้าราชทูตก็ขึ้นไปพบนักแซกเต้าอีกพวก ๓ เป็น
 คำรบสอง ก็ถามด้วยผลมะม่วงว่าท่านเห็นอย่างหรือไม่ นักแซกเต้า
 ก็ว่าเราไม่ปรากฏ นักแซกเต้าก็ขึ้นไป พบนักแซกเต้าอีกก็ถาม
 ลีไปเป็นคำรบ ๘ จึงพบนักแซกเต้าหมู่ ๓ บอกว่าผลมะม่วงมีอยู่
 คำรบนั้น นักแซกเต้าราชทูตก็ว่า ท่านกรุณาช่วยนำเราไปหน่อยเถิด
 นักแซกเต้าว่า เราจะพาท่านไปมิได้ ด้วยผลมะม่วงนั้นเป็นของท้าว
 เวศสุวรรณมหาราช ท่านให้ทำชายเหล็กล้อมต้นมะม่วงไว้ ๗ ชั้น ให้
 กุมภกษัตริย์หนึ่งรักษาไว้ ใช้วิสัยแล้วท่านอย่าปราณาเลย นักแซก
 เต้าราชทูตจึงว่า ท่านนำเราไปมิได้แล้วจึงบอกคำรบกำหนดให้เรารู้เถิด
 นักแซกเต้าก็บอกที่อยู่แห่งมะม่วงให้แก่ นักแซกเต้าราชทูตแล้วก็ขึ้นไป
 ครั้นนักแซกเต้าราชทูตไปถึงเห็นชายเหล็กกนกุมภกษัตริย์รักษาอยู่ตั้งนั้น
 นักแซกเต้าราชทูตไปแอบฟังอยู่ ครั้นราตรีกาลเที่ยงคืน นักแซกเต้า
 ยินลอดช่องชายเหล็กเข้าไปก็กระแทกชายเข้า กุมภกษัตริย์ก็ขึ้นเสียง
 ชายก็คนขึ้นจับตัวไว้ว่าผู้ร้ายจะมาเสีย นักแซกเต้าราชทูตว่า เรามีได้
 กลัวความตาย กุมภกษัตริย์จึงว่าเหตุใดจึงมีกลัวความตาย นักแซกเต้า
 ราชทูตจึงบอกว่า เราเป็นราชทูตสมเด็จพระเจ้าพรหมทัตใช้ให้เรามา
 เอาผลมะม่วง เรามีความสามภักดิ์จะสู้เสียชีวิตเราลงสนองคุณ แม้น

เราตายก็คงไปสวรรค์เทวโลก กุณภณฑลทั้งหลายได้ฟังนกแขกเต้า
 กล่าวคดีเป็นยติธรรมคตงนักมิจิตตเมตตา นกแขกเต้ารู้สึกอชฌาสัย
 กุณภณฑลทั้งหลาย จึงขอผลมะม่วงแก่กุณภณฑล ๓ ทั้งหลายจึงว่าผล
 มะม่วงนี้ ท้าวเวศสุวรรณมหาราชให้ทำบุญชื้อไว้แก่นักชาตะไทยเรา
 แม้นเจ้าจะใคร่ได้ผลมะม่วงเราจะบอกอุบายให้ มีพระโชติรัตนคชาต
 อยู่บนภูเขาทอง ท่านบูชาพระเพลิงอยู่เป็นนิจกาล ในบรรณคาลานั้น
 ท้าวเวศสุวรรณมหาราชย่อมถวายผลมะม่วงแก่พระคชาตนั้นวันละ ๔ ผล
 ทุกวัน ท่านจึงไปนมัสการขอผลมะม่วงแก่พระคชาตนั้นเถิด คงจะได้
 เป็นแท้

นกแขกเต้าราชทูตก็ขึ้นไปยังสำนักที่พระคชาตณะบรรณคาลา จึง
 ประคองขกทั้ง ๒ แล้วน้อมศีรษะลงนมัสการพระคชาตตามประธานกอยู่
 ณที่นั้น พระคชาตจึงถามกิจแห่งนกแขกเต้า ๓ ก็เล่าจบโดยพระราช
 ประสงค์ซึ่งรับสั่งใช้ให้มาถวายพระคชาตสิ้นทุกประการ ขณะเมื่อนก
 แขกเต้ามาอยู่นั้น ไม่ช้าท้าวเวศสุวรรณมหาราชใช้กุณภณฑลให้นำผล
 มะม่วงมาถวาย ๔ ผล พระคชาตก็ฉันค้ำ ๓ ท่านมีความกรุณาจึงให้ผล
 มะม่วงแก่นกแขกเต้าผล ๑ พระคชาตท่านจึงนำสาแหวกแขวนผลมะม่วง
 ไล่คือนกแขกเต้าราชทูตนั้นแล้ว นกแขกเต้าก็เคารพประคองขก
 ทั้ง ๒ น้อมศีรษะลงถวายนมัสการลาพระโชติรัตนคชาตกลับไปยังเมือง
 พาราณสี ก็นำเอาผลมะม่วงนั้นมาถวาย สมเด็จพระเจ้าพรหมทัตครัน
 ได้ผลมะม่วงสำเร็จทั้งพระราชประสงค์ก็สำราญพระหฤทัย จึงพระราช

ท่านเข้าตอกอินทรคันทวยนำผงใส่จานทองเป็นพระราชรางวัลแก่นกแขกเต้า
 แลผลมะม่วงหิมพานต์นั้นจึงพระราชทานแก่อรรคมเหษี พระนางได้
 เสวยผลมะม่วงทรงครรภ์หาได้ปรากฏไม่ สมเด็จพระเจ้าพรหมทัต
 ก็พระราชทานบำไใหญ่แห่ง ๓ มีปริมณฑลใต้ ๓ โยชน์ ประกอบด้วย
 ผลาผลต่าง ๆ ให้เป็นอธิปไตยแก่นกทั้งข่วง พระยานกแขกเต้าก็อยู่เป็น
 สุขในต้นไทรพิศาลกษัยวิวารเป็นอันมาก สมเด็จพระมหากษัตราธิราช มี
 พระราชโองการรับสั่งให้อมาตย์ประกาศแก่พรานเนื้อพรานนกทั้งหลาย
 มิให้ทำอันตรายเบียดเบียนแก่สัตว์จัตุบาททวิบาทในปริมณฑลบ้านั้น แล้ว
 ก็ให้โยธาผลัดกันตรวจตราอยู่เนือง ๆ สัตว์จัตุบาททวิบาททั้งหลายใน
 ป่าอัน อันทัดภัยแห่งพรานทั้งหลายจะเบียดเบียน นกทั้งหลายก็แตก
 ฝูงมาเป็นขีรวารนกแขกเต้าอันเป็นราชทูตนั้น นกแขกเต้ามีขัญญา
 ธิการเอาตัวรอดจากความตายได้ทั้งนี้ แลได้ผลมะม่วงมาถวายทั้งได้
 ยศศักดิ์ เราทั้งหลายได้มาเป็นสุขด้วย เหตุดังนี้ เราจึงว่าควรจะเอา
 นกแขกเต้าเป็นพระยาแก่นกทั้งหลาย

ยังมีเหยี่ยวตัว ๑ กล่าวว่่า แนะนำท่านนกล่าลิกา ท่านกล่าวว่่า นก
 แขกเต้ามีคุณกชอยชอย แต่เราเห็นว่า นกแขกเต้าชวกมขาง ท่านทั้งหลาย
 นกแขกเต้าหากความพิจารณาได้ ไปทำคุณคือขอกหนทางให้แก่บุรุษ
 พาลผู้ ๑ จนตวงงแก่ความตาย

นกทั้งหลายจึงถามว่า มีธรรมเนียมฉนี้ใด
 เหยี่ยวจึงกล่าวนิยายให้นกทั้งหลายฟังดังนี้

๗ นิทานเรื่องนกแขกเต้ากับมาณพอกตัญญู

ณกาลก่อนยังมีนกแขกเต้าตัว ๑ ชื่อคลลิน อาศัยอยู่โพรงไม้
 แทะประตูป่า อันจะไปยังบ้านยงจินตประเทศ นกแขกเต้านั้นได้เป็นสหาย
 แก่เสือโคร่งตัว ๑ ซึ่งเลี้ยงบิดาเสียดักษอยู่ในถ้ำแห่ง ๑

ยังมีมาณพอกตัญญูผู้ ๑ ซึ่งเป็นราชบุตรพระเจ้าพาราณสี แล
 มาณพนันเกียรติกษัตริย์ในราชการ แลมีใจอนักระตือรือร้น พระเจ้า
 พาราณสีรับสั่งให้ขยเสียด มาณพนันจึงออกจากเมืองพาราณสี เพื่อย
 ไปสู่บ้านบิดามารดาแห่งตนก็ลงทางไป จึงพบนกแขกเต้าอยู่แต่
 ประตูป่า นกแขกเต้าเห็นมาณพมีใจกรุณาว่าแก่มาณพว่า เวลานี้
 แล้วท่านจงหยุดอยู่ ให้ไต่เพื่อนมนุษย์หลายคนด้วยกันก่อนจึงค่อยไป
 มาณพมีใจกล้าแข็งจึงว่า แน่ะนกแขกเต้า ทางนี้เราเคยเดินไต่กล
 อันไต่ ครั้นนกแขกเต้ารู้ว่ามาณพมีไต่ฟังคำแล้วจึงสั่งว่าแม่นท่านไปปะ
 เสือโคร่งแล้ว จงบอกที่ท่านเป็นมิตรสหายกับเราเสือโคร่งก็จะไม่ทำ
 อันตรายแก่ท่าน นกแขกเต้าขอกค่อยใจกรุณา แล้วยืนไปใกล้พาล
 มาณพ ๆ นั้นเห็นนกแขกเต้าเข้ามาใกล้ก็ขยพคนกแขกเต้าตาย มาณพ
 ทรชนก็กินเป็นอาหารเสียด ครั้นเดินต่อไปก็พบเสือโคร่ง มาณพก็ขอก
 ตามนกแขกเต้าสั่ง ว่าเราเป็นมิตรสหายกับนกแขกเต้าอันชื่อ
 คลลินอันเป็นสหายแห่งท่าน เสือโคร่งไต่ฟังมาณพขอกขอสหายดังนั้น
 ก็ยืนคนก จึงนำมาณพไปยังถ้ำอันเป็นที่อยู่แห่งตนแลทบิดาเสียด

อยู่ ครั้นเมื่อเครื่องออกไปแล้วแสวงหาอาหาร มาณพก็ยลเมื่อเครื่องยิตา
 ขึ้นอยู่ในถ้ำด้วยกัน จึงบอกกับยลเมื่อเครื่องยิตาว่า นกแขกเต้าชื่อคลิดิน
 ซึ่งเป็นสหายของลูกท่านนั้นเรามากินเสียแล้ว ครั้นเมื่อเครื่องลูกชาย
 กลับมา ยลเมื่อเครื่องยิตาก็เล่าความให้ฟังว่า มาณพบอกว่านกแขกเต้าซึ่งเป็น
 สหายของเจ้านั้น มาณพจับกินเป็นอาหารเสียแล้ว ยลเมื่อเครื่องลูกชาย
 ก็ฟังดังนั้นมีความโทมนัสเสียใจนัก จึงไปหานกแขกเต้าถึงประตูบ้าน
 ร้องเรียกหาไม่เห็น ๆ แต่ชนตกเรือรายอยู่ จึงรู้ว่าสหายของตน
 มาณพใจบาปมากินเป็นอาหารแน่แล้ว ยลเมื่อเครื่องยิตาก็ร้องให้ถึงนกแขกเต้า
 ผู้เป็นสหายเป็นอันมาก มาณพออกตัญญูไม่รู้คุณท่าน มีความโกรธ
 แค้นยิตาว่าเธอความชั่วที่ตนบอกแก่ลูกชาย มาณพทรชนก็เอาก้อน
 ศิลาประหารศีรษะยลเมื่อเครื่องยิตาตายในที่นั้น มาณพใจบาปก็หนีออกจากถ้ำ
 พยยลเมื่อเครื่องลูกชายที่กลางทางมีอาจะบีบความไว้ได้ จึงเข้าไปกราบ
 ลงทูลแล้วร้องขอชีวิตว่า ข้าแต่ท่านผู้มีอำนาจใหญ่ จงให้ชีวิต
 ข้าพเจ้าเถิด ยลเมื่อเครื่องยิตาก็ร้องไห้ไม่ได้ทำอันตราย เพราะเป็นแต่ความ
 โกรธด้วยนกแขกเต้าเท่านั้น อนึ่งจะรีบไปบอกความแก่ยิตาว่าสหาย
 ตายเสียแล้ว ครั้นเมื่อเครื่องยิตาไปถึงถ้ำก็เห็นยิตาตายในที่นั้น ยลเมื่อเครื่อง
 ความโศกเป็นกำลังร้องให้ถึงยิตา แลนกแขกเต้าที่เป็นสหายต่าง ๆ
 นั้นแลท่านทั้งหลาย อันว่านกแขกเต้าหาขุญญามีได้ มาทำคุณแก่คน
 พาลจนตัวต้องเป็นอาหารแห่งมาณพ

ณกาลนั้นนกกยงตัวหนึ่งจึงกล่าวว่า แน่ท่านทั้งหลาย นกกระทาว
วิศิลาศาสตร์วิทยาคุณอันวิเศษทั้งฤษี ควรจะเป็นพระยาแห่งนก
ทั้งหลายได้

เหยยวตัวหนึ่งกว่า นกกระทามีความรู้ทั้งฤษี และเกลือก
จะเป็นฤษีกินนกริรายทั้งเป็นกระมัง

นกทั้งหลายจึงถามเหยยวว่า ฤษีกินนกริรายทั้งเป็นมีธรรมเนียม
ฉันใด

เหยยวจึงเล่านิยายให้นกทั้งหลายฟังดังนี้

๘ นิทานเรื่องฤษีทุศีลติดใจแกงนกริราย

ณกาลก่อนยังมีนกริรายฝูงหนึ่ง อาศัยอยู่คหาแห่งหนึ่งแดน
เมืองสาวัตถี พระดาบสรูปหนึ่งอยู่ในอาศรมนั้น สั่งสอนธรรมแก่สัตว์
จุฑาตทวิชาติเป็นนิตย์ทุกวัน นกริรายเคยฟังธรรมอยู่เนือง ๆ พระ
ดาบสตนนั้นไปจำพรรษาอยู่ป่าอนตามสหาย อาศรมนั้นก็ว่างเปล่าอยู่
ยังมีฤษีทุศีลตน ๓ เข้าอาศัยในอาศรมนั้น มนุษย์ทั้งหลายไม่รู้ว่ามี
แต่คิดว่าเป็นฤษีแล้วก็ทำสักการบูชา นกริรายก็มาตามเคยอย่าง
แต่ก่อน

ณกาลวัน ๓ มาณพนักงนกริรายมาถวายฤษี ๆ ฉนั้นมิรส
จึงถามมาณพว่าแกงเน้ออะไร มาณพจึงบอกว่าเป็นนกริราย ฤษีทุศีล
ได้ฟังดังนั้น จึงคิดว่านกริรายที่เคยมาอาศรมแห่งเรานี้ ๆ จะจับกินเป็น
อาหาร ครั้นคิดดังนั้นแล้วไปเที่ยวหาไม้จะฆ่านกริราย แล้วจึงปรง

เครื่องแกงไว้ ฤษทุศีลก็เอาไม้ทณทะแอบไว้ ริมเตียงนอน มีฤษ
ทั้งสองชำเล็องคณกพิรายอยู่

ผ่ายนคพิรายเห็นกรียาฤษฝคปรกคิแต่ก่อน ครันนคพิรายพิจารณา
เห็นท่อนไม้วางอยู่ข้างฤษนั้น นคพิรายกขินชายอยู่แต่่นอกอาศรม ฤษ
ทุศีลจึงกล่าวทวยวจาอันไพเราะว่า แน่นคพิราย เจ้าเคยมาเล่นสขาย
วันนเปนมโรมิเข้ามาให้เชยชมเล่า

นคพิรายจึงว่า แน่นฤษทุศีลคนร้าย ออย่าพักอขายเลย จะมาเรา ๆ
กรุท้อขายอยู่ ฤษคนร้ายครันรู้ว่านคพิรายรูท้อตนคังแน จึงจับไม
ขว้างไป ไม่นั้นมิถุกนคพิราย

เหยยวจึงว่า ท่านทงหลายว่านคกระทำคิ เกลออกจะเหมื่อนฤษ
ทุศีลคังน

นคยงจึงว่าเหยยวน้ำใจร้าย นคทงหลายย่อมปรากฎประตุจฤษ
พาลใจขาย มากล่าวเอาอันใช้การมาสำแดง ไม่นเปนประโยชน์ประตุจ
มาณพหาขัญญามีไค้ ไปทำคณแก่งุเท่าร้ายอันจะเอาผล

นคทงหลายจึงถามว่า มาณพทำคณแก่งุเท่าร้ายจะเอาผลนั้น
มิกรรมเนยมนคนี้ไค

นคยงจึงเล่าความให้นคทงหลายฟังว่า

๕ นิทานเรื่องมาณพชาวชนบททำคณแก่งุเท่า

ณะกาลก่อนยังมีบ้านชนบทอัน ๓ ยงมนกคตตัว ๓๒๕๖๔ เข้าสัปปยทอ
ทวยงุเท่า มาณพผู้หนึ่งเปนชาวชนบทนั้น เติรออกไปนอกบ้านไคเห็น

นกตกก็ขึงงูเห่าสปีชุกก็กนอยู่ มาฉพเห็นงูเห่าจะแพ้นกตก จะใคร่
 ทำคุณไว้แก่งูเห่า ครั้นคิดดังนี้แล้วมาฉพจึงถือไม้ไล่ต้อนกตก ๆ จึง
 กล่าววว่า แน่มาฉพท่านก็รักไม้ไต่คองเป็นศัตรูเขียดเขี่ยกันไม่ใช่
 หรือ งูเห่าย่อมเป็นศัตรูกับท่าน ก็ท่านมาทำคุณกับศัตรูดังนี้ จะเอาผล
 อะไรกับงูเห่าเล่า มาฉพจึงตอบว่า แน่นกตก ถึงเป็นศัตรูกับนกตก
 ถ้าเราไต่ทำคุณไว้แล้วก็คงจะเห็นชอบทุกเดี้ยว นกตกกับมาฉพตอบคำ
 อยู่ดังนี้ งูเห่าก็สัสเข้าจะชบเอานกตก ๆ สปีชุกด้วยงูเห่า มาฉพนั้น
 เอาไม้ไล่ต้อนกตก นกตกคอยหลบไม้และสู้กับงูเห่า มาฉพครั้นต้อนกตก
 ไม่ถูกไม้เห็นการทำความดีได้พิจารณาเทรวนเวียนไปเหยียยงูเห่าลง และ
 งูเห่าก็โกรธว่า นึกมาทำคุณแก่งูเห่า ๆ ก็ชบเท้ามาฉพ ๆ ก็สลดลง
 ด้วยพิษงูเห่า ก็ถึงแก่ความตายในสถานทรมานชนบทนนั้น อย่างนี้
 และใช้การจะเอามาเป็นการกล่าว ก็ไม่เป็นประโยชน์คุณมาฉพนั้นแล
 ฝ่ายนกขึงจึงว่า คุณกรเหยียยงูเห่า เอาใช้การมากกล่าว และ
 ชงเรากล่าวไว้ น ถึงนกกระทามีคุณมากนั้นยังค้างอยู่

นกทั้งหลายก็ว่าท่านจงกล่าวไปเถิด

นกขึงจึงว่า นกกระทารู้ศิลปศาสตร์วิชาคุณวิเศษทุกสิ่งทุกประการ
 จะเอาเป็นพระยาจะได้สั่งสอน

นกทั้งหลายจึงถามว่า นกกระทารู้ศิลปศาสตร์นั้นใด

นกขึงจึงเล่านิยายให้นักทั้งหลายฟังดังนี้ว่า

๑๐ นิทานเรื่องนกกกระทาเป็นครู

ณกาลก่อนยังมีอาจารย์ทีศาปาโมกข์คามนิคมอิน ๓ ซึ่งเป็น
 แว่นแคว้นเมืองพาราณสี ได้เป็นอาจารย์สั่งสอนศิลปศาสตร์แก่ศิษย์ ๕๐๐
 ซึ่งเรียนวิชาคุณยังไม่สำเร็จ จึงว่าแก่ศิษย์ทั้งปวง ในสถานที
 ประกอบทวยกังวลห้วงโยมากนัก เราพากันไปแสวงหาทิวเวกเจียขสังค
 ค่ายลโตค่ายลหนึ่ง ที่พอจะเล่าเรียนสาธยายมนต์ได้ ครั้นว่าถึงนั้นแล้ว
 อาจารย์ทีศาปาโมกข์ก็ให้ศิษย์ชนเข้าของเสียบงบรรทุกเกวียนเสด็จแล้ว
 ก็พากันไปยังป่าหิมวัตประเทศ สร้างอาศรมศาลาอาศัยอยู่ในประเทศ
 ที่นั้น ก็ในค่ายลนั้นนกกกระทาคัวหนึ่งประกอไปทวยขัญญาอาศัย
 อยู่ด้วย ครั้นได้ยินอาจารย์สั่งสอนศิษย์ให้เรียนมนต์ นกกกระทาก็จำ
 ไว้ได้ทุกประการ อยู่มาอาจารย์ทีศาปาโมกข์เกิดโรคอาพาธลง ศิษย์
 ทั้งหลายช่วยกันพยาบาลรักษาไม่หาย โรคนี้กำเริบกล้าจนอาจารย์
 กถึงแก่ความตาย มาณพทั้งหลายก็ทำการฌาปนกิจเผาศพอาจารย์
 เสร็จแล้ว จึงก่อเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ที่ควรแห่งหนึ่ง มาณพทั้งหลาย
 ไม่ทรงศิลปศาสตร์ ทตนเล่าเรียนนั้นไว้ได้ ก็พากันร้องไห้เพราะความ
 เสียใจ นกกกระทาเห็นอาการดังนั้น จึงถามว่าท่านทั้งหลายมีทุกข์
 ด้วยเหตุอันใด มาณพจึงบอกว่า เราปราศจากอาจารย์ หาผู้ใดจะ
 สั่งสอนศิลปศาสตร์มิได้ เราจึงร้องไห้ดังนี้ นกกกระทาจึ่งว่า แน่ะท่าน
 ทั้งหลาย อย่าทุกข์เลยในการศิลปศาสตร์ทั้งปวง เราจะช่วยบอกให้
 มาณพทั้งปวงจึงให้ โอกาศแก่นกกกระทาแล้ว จึงเขานกกกระทาเป็น

อาจารย์ นกกระทาก็นอกศิลปศาสตร์ ให้แก่มาณพทุกประการ มาณพ
ก็ให้นกกระทาอยู่ในอาศรมศาลา แล้วทำสักการบูชาโดยเคารพ เพราะ
เหตุดังนี้แล เราจึงว่านกกระทามีขุณฺณารุ ศิลปศาสตร์ ควรจะเอา
นกกระทาเป็นพระยาแก่นกทั้งหลาย

มีเหยี่ยวตัว ๑ ปราถนามิให้นกกระทาเป็นพระยา จึงว่าแนะท่าน
ทั้งหลาย ซึ่งจะเอานกกระทาตั้งเป็นพระยาเราไม่ยอมด้วย นกกระทา
หาขุณฺณามิได้ มิรู้ สักตวงนฤมิตาธรรมมาเสีย
นกทั้งหลายจึงถามว่า นกกระทาหาขุณฺณามิได้ มิรู้ สักตวงน
ฤมิตาธรรมเอาเป็นอาหารเสียนั้น มิธรรมเนียมฉันใด
เหยี่ยวจึงเล่านิยายให้นกทั้งหลายฟังดังนี้ว่า

๑๑ นิทานเรื่องฤษีปลอมกินนกกระทา

ณกาลก่อนยังมีนกกระทาเป็นครูสอนศิลปศาสตร์แก่มาณพทั้ง
หลาย มาณพซึ่งเป็นศิษย์จึงทำกรงทองให้นกกระทาอยู่ ก็ในประเทศ
ที่อยู่แห่งนกกระทานั้นเป็นแดนเมืองพาราณสี มีเหยี่ยวแม่ลูกอาศัย
อยู่ในที่นั้นด้วย กับเสือโคร่งตัวหนึ่ง ได้เป็นสหายกับนกกระทาและ
เหยี่ยวนั้นด้วย

ณกาลวัน ๑ มาณพขอแก่นกกระทาอาจารย์ว่า จะลาไปตุงาร
มหรศพในเมืองพาราณสี ให้นกกระทาอาจารย์อยู่เฝ้าอาศรมศาลา ยังมี
ฤษีโกหกคน ๑ เกิรมาเห็นศาลาถ่มแหวะเข้าไป เห็นนกกระทาอยู่ใน

กรงทอง ก็จับถอนชนบึงไฟกินเป็นอาหาร แล้วเคียวเข้าไปในห้องแล
 เห็นลูกเหี้ยยวอยู่ใต้เตียง ก็เอาไม้คดลูกเหี้ยยวตายแล้วก็ยิงไฟกินเป็น
 อาหาร ครั้นแม่เหี้ยยวกลับมาไม่เห็นลูกของตนอยู่ในรัง และนกกระทา
 ก็หายไปด้วย แม่เหี้ยยวจึงถามฤษีว่า ลูกข้ากษณกกระทา ท่านเห็น
 ใครเอาไปข้างไหนบ้าง ฤษีที่คดบอกว่าเป็นนิชเขามาก่อนรูป ๆ มา
 ภายหลังไม่เห็นปรากฏ เหี้ยยวจึงถามว่าพานิชเขาไปข้างไหน ฤษี
 ที่คดขมอบอกว่าเป็นบุรพทิศโพ้น แม่เหี้ยยวได้ฟังดังนั้น ด้วยความ
 สามารถรักลูกก็ขึ้นไปหาลูกด้วยกำลังรักโดยมรรคาที่ฤษีขมอบอกนั้น และ
 ฤษีก็นอนอยู่ในเวลานั้น ครั้นหลับไปหน่อยหนึ่ง เสือโคร่งซึ่งเป็น
 สหายกษณกกระทามาถึงอาศรมที่อยู่ของนกกระทานั้นก็เห็นฤษีนอนหลับ
 อยู่ และเสือโคร่งก็เห็นนกกระทา เห็นแต่ขนตกระยรายอยู่ เสือโคร่ง
 จึงคิดว่าร้ายฤษีใจบาปเห็นจะฆ่านกกระทากินเสียแน่แล้ว เสือโคร่ง
 จึงขู่คำรามขบเขาเท่าทั้งสองลากฤษีใจร้ายออกมา ฝ่ายฤษีคืนตกใจ
 ตกใจ เสือโคร่งจึงถามว่าให้บอกเราแต่ตามจริง ท่านฆ่านกกระทา
 และเหี้ยยวกินจริง ๆ ว่าผู้ใดฆ่าจริงบอกเราแต่ตามจริง ฤษีโกหก
 เห็นเสือโคร่งทำอาการดุประหารชีวิตดังนั้น ฤษีมีความกลัวจึงนึก
 มีอาจที่จะขบขึงโทษของตัวไว้ได้ ก็บอกว่าลูกเหี้ยยวนั้น ข้าพเจ้า
 จับกินเสียแล้ว แต่นกกระทาข้าพเจ้ามิได้รู้ แล้วฤษีที่คดกลับบอกว่า
 พานิชคน ๑ มาแต่เมืองกลิงคราษฎร์ เขาเอานกกระทาไปบริโภคเสีย
 แล้ว เสือโคร่งจึงตอบว่า แต่ก่อนเป็นไรจึงบอกเราว่าไม่รู้ เสือโคร่ง

มีความโกรธจึงพาเอาตัวฤษีที่คิดใจบาปไปยังสำนักฤษีตน ๓ เพื่อจะให้
 ตัดสิ้นความ ครั้นถึงฤษีจึงถามเสียไคร่งว่า ท่านพาฤษีมาด้วยเหตุ
 อะไร เสียไคร่งจึงว่า ฤษีตนนี้ไปอาศัยนอนอยู่ในศาลาของสหยาช่าพเจ้า
 และนกกกระทาซึ่งเป็นสหยาช่าพเจ้าก็ลูกเหี้ยยตัว ๓ ก็หายไปเห็น
 แต่ชนตกเรือรายอยู่ริมเตาไฟ ครั้นช่าพเจ้าถามหา ว่าไต่เห็นลูก
 เหี้ยยวกับนกกกระทาอย่างใดไม่ ฤษีนั้นบอกว่าลูกเหี้ยยนั้นเรามากินแล้ว
 แต่นกกกระทาบอกว่าไม่เห็น ครั้นภายหลังช่าพเจ้ากลับถามอีก บอก
 ว่านกกกระทานั้นพ่อค้าชาวเมืองกลิงครวษฏร่มากินเสียแล้ว เพราะพวก
 เป็นคำสองอยู่ฉนั้น ช่าพเจ้าจึงไต่พาตัวมายังสำนักท่าน ครั้นฤษีไต่ฟัง
 เสียไคร่งบอกความดังนี้ จึงถามฤษีที่คิดว่าให้ท่านบอกแต่ตามจริง
 ฤษีที่คิดว่ากลัวความไม่ไต่กริบว่า นกกกระทาและเหี้ยยช่าพเจ้ามากินจริง
 ฤษีจึงบังคยว่า ฤษีเป็นคนใจบาปไม่ตั้งอยู่ในศีลของตน ไปกินนก
 กระทาและเหี้ยยทั้งเป็น เพราะฉนั้นจึงให้เสียไคร่งขยฤษีคนบาปจน
 ซากใจตายในทันที

ขณะเมื่อมาณพไปทุ่งารมหรศพลันทั้ง ๕๐๐ หากคนอยู่รักษามีไต่
 แม้นนกกกระทามีขญญาจริงแล้ว ควรจะออกอยู่เสียนอกกรงก็จะได้
 เพราะห้ามขญญาไม่ มายอมให้มาณพทั้งหลายซึ่งไว้ในกรงจึงเป็น
 อันตรายแก่ชีวิตและเอาตัวรอดมิได้ เพราะเหตุดังนี้แลเราจึงไม่ยอม
 ให้นำนกกกระทาเป็นพระยา

ในขณะนั้นนกกะต๋อขยัตวิคจึงว่าแก่นกทั้งหลายว่า แน่ท่านทั้ง
 หลาย ถ้าจะเอาคิชนิสกคุณเป็นพระยาไซร์เห็นจะควร ค้วยคิชนิสกคุณ
 ไม่กินสัตว์มีชีวิตเป็นอาหาร ยอมบริโภคนกแต่กเพ้วราศีสัตว์ที่ตายเป็น
 อาหาร แล้วกมจกษอนเฉียบแหลมแลเห็นได้ ไกลกว่าสัตว์ทั้งปวง
 แม้นจะประมาณถึงร้อยโยชน์ คิชนิสกคุณก็อาจแลเห็นได้ ถึงศัตรู
 จะทำร้ายก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงว่าควรจะเอาคิชนิสกคุณเป็นนาย
 เราทั้งหลายจะได้พึ่งบุญคิชนิสกคุณอยู่เป็นสุขสำราญนิราศภัย

นกกะต๋อขยัตวิคจึงว่า ท่านจะตั้งแรง ๆ รู้จักอุบายถึงวานรก็ดี
 แน่ท่านทั้งหลาย แรงนี้มีโทษอยู่เรามียอมให้เป็นพระยา

นกทั้งหลายจึงถามว่า แรงนี้มีโทษอยู่มีกรรมเนียมฉนใด

นกกะต๋อขยัตวิคจึงเล่านิยายให้นกทั้งหลายฟังดังนี้ว่า

๑๒ นิทานเรื่องตั้งแรงเป็นพระยา

ณกาลก่อนมีจกขยัตวิคทั้งปวงเขาแรงเป็นพระยา เขาเลื้อไคร่งเป็น
 อำมาตย์ เขาสุนัขจึงจอกเป็นมนตรี ส่วนแรงไซร์ไปทางอากาศ
 ส่วนบริวารไปในทางปถพีคอกขยัตวิค ครั้นเห็นแรงอยู่แห่งใดบริวารก็ตาม
 ไปกินอาหารแห่งนั้น

วัน ๑ พระยาแรงรำพึงว่า ตัวเราไซร์เป็นอธิบดีแก่เขาทั้งหลาย
 แล้ว ไม่ควรจะมาหาอาหารให้เขากินดังนี้ แต่นั้นมาพระยาแรงก็ขยัตวิค
 ไปเที่ยวหาอาหารมาให้บริวารเห็น บริวารทั้งหลายเที่ยวหาทุกแห่ง
 ก็ไม่เห็น เป็นทุกขหนักอาหารขยัตวิค จึงเลื้อไคร่งและสุนัขจอก

เจริญด้วยสัตว์ทั้งหลายว่า ส่วนแรงเป็นอหิบดีไซ้รี่ไปในอากาศ ส่วน
 เราทั้งหลายไปในปถพี เมื่อแรงลงกินอาหารเราก็ได้ไปกินด้วย ก็เมื่อ
 ท่านผู้เป็นอหิบดีเป็นไปดังนี้ เราทั้งหลายก็จะมีฉิบหายตายพินาศสิ้น
 หรือ อยู่จำเนียรกาลนานมาเสื่อไคร่งกับสุนัขจึงจอกันเป็นเสนาบดี และ
 อำมาตย์คคกกันว่า เรามาอยู่รักษาพยาบาลสัตว์ในยาน และสัตว์
 ทั้งปวงมีรู้จักคุณเราและจะได้ปราณีเราถ้าหาไม่ ถ้าผู้ใดมียอมก็ให้
 ไปอยู่สถานทอน เสื่อไคร่งและสุนัขเสนาบดีและอำมาตย์ก็ให้หาสัตว์
 อดมในยานนั้นมา แล้วก็เล่าความให้สัตว์ทั้งปวงฟังตจคิดไว้ทุกประการ
 สัตว์ทั้งปวงได้ฟัง ทยอมบ้าง ที่ไม่ยอมบ้าง สัตว์ที่ยอมด้วยก็อยู่ใน
 ยานนั้น สัตว์ที่ยอมก็ไปจากยานนั้น และสัตว์ทั้งปวงน้อยลงกว่าเก่า
 และสัตว์อื่นก็มาเขยตเขยบนสัตว์อื่นอยู่ในยานนั้น เพราะเสื่อไคร่งและ
 สุนัขจอกเป็นเสนาบดีและอำมาตย์นั้นไม่รักษาสัตว์ในยานนั้น และตาม
 อำมาตย์ผู้จะอยู่จะไปแล ยานนั้นก็สูญ ด้วยเหตุดังนี้ คนผู้ใดจะถอย
 ทรกระดูกชาติศาตราภัยใจก็ชั่ว คนผู้ใดเสพสมาคมและชอบด้วยกัน และ
 ตั้งแต่งเป็นพระยาแลเสนาบดีได้ประกอบด้วยชั่ว และยอมเขยตเขยบน
 สัตว์ทั้งหลายตจตั้งเอาแรงเป็นพระยา

ขณะนั้นนกคอกบัวตัว ๓ จึงกล่าวว่า แน่ท่านทั้งหลาย เขยยวน
 แก่ลวกกล้าและจงอยปากตจอาวุธ จะบินก็สูงเห็นศัตรูแต่ไกล ควร
 จะเอาเป็นพระยาจะได้เป็นทัพช่วยสุขทุกข์แห่งเรา และญาติแห่งเรา
 จะได้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป

กาลวัน ๑ ทูรพลมาณพไปอาบน้ำชำระกาย มิ่งเห่าตัว ๑ สุกขึ้น
 บนเปล พังพอนเห็นก็โล่งขบงเห่า ๆ ก็ขยทากรในเปลถึงแก่ความตาย
 งุนนพังพอนก็ขบตายอยู่ใต้เขาระในเปล พังพอนก็รักษาบุตรอยู่ข้างเปลนั้น
 ทูรพลมาณพนั้นครั้นกลับมาจากท่าน้ำ เห็นบุตรของตนตายอยู่ในเปล
 ก็ตกใจ ครอบแผลแลโลहितย้อยหยดอยู่ที่ตัวบุตรแลเขาระปรากฏถึงนั้น
 ก็สำคัญว่าพังพอนขบบุตรตนให้ถึงแก่ความตาย ทูรพลมาณพก็โกรธ
 ขบไม่ คพังพอนตาย แล้วยกบุตรชนจากเปลเพื่อจะไปฝังเสีย จึงเห็น
 งเห่าซึ่งพังพอนขบตายอยู่ใต้เขาระเปล จึงรู้ว่างเห่าขบบุตรตนตาย แล
 ทูรพลมาณพก็มีความโศกเป็นสองซ้า คว้าปราศจากบุตรแล้วแลมีได้
 พิหารณา มาฆ่าพังพอนอันหาโทษมิได้ ให้ถึงแก่ความตาย แลทูรพล
 มาณพนั้นก็มีความโทมนัส ละบ้านช่องของตนเสียเที่ยวไปอาศัยอยู่ยัง
 บ้านอื่น

นกดุเหว่าก็เล่านิยายผู้ทำคุณเป็นโทษ ให้หนักทั้งหลายฟังต่อไปว่า

๑๕ นิทานเรื่องทำคุณเป็นโทษ

ณกาลก่อนมีกษัตริย์องค์ ๑ ทรงพระนามสมเด็จพระเทวนา
 มหาราช เสวยราชสมบัติณะเมืองอุชเชนินคร มิ่งคิงด้วยจตุรงค์
 พลโยธาเกรียงไกรพยุห้หนักปราศณราชทรัพย์อันโอฬาร พระมหา
 กษัตริย์เลียงนกแขกเต้าไว้ตัว ๑ เป็นที่ชอขพระทัย
 จำเนียรกาลนานมา นกแขกเต้าตุลลาพระมหากษัตริย์ไปเข้า
 หิมพานต์ ๗ เดือน ไปสำนักอยู่กับนกกายสิทธิ์ฤๅษี ท่านกระทำพิธี

ปลูกพืชชาโอสถวิมอาศรม นักแขกเต้าไปอยู่ปรนีย์ดีให้พระกายสใช้
 พระกายสก็เอ็นดูให้ผลพุดชาแก่นักแขกเต้าผล ๓ แม้นมนุษย์ทรพล
 ภาพไต่บริโภคผลพุดชาแล้วก็มีอายุวัยวัฒนา นักแขกเต้าได้ผลพุดชา
 โอสถแล้ว ก็ทำเคารพเอาขังกทั้งสองยกประคองลาพระกายสที่ทฤษฎี
 แล้วก็นมาสู่เมืองอุชเชนีนคร จึงเอาผลพุดชาถวายพระเจ้าอุชเชนีน
 แล้วก็กล่าวคุณผลพุดชาถวายพระเจ้าอุชเชนีนพง พระเจ้าอุชเชนีนก็มีไต่
 เสวย จึงรับสั่งให้นายอุททยานบาลไปปลูกไว้ในสวนอุทยาน ครั้นถึง
 ฤกษ์พุดชานั้นเป็นผลแต่ผลเคี้ยว ผลพุดชานั้นสุกก็หล่นลงที่ปากปล่อง
 งูเห่า ๆ นั้นก็ขบวางเขี้ยวไว้ในผลพุดชา พืชงูเห่าก็ซาบอยู่ในผลพุดชา
 นายอุททยานบาลเห็นผลพุดชาสุกหล่นลง ก็เข้าไปถวายพระเจ้าอุชเชนีน ๆ
 ก็พระราชทานผลพุดชาให้ท้าวนางบริโภค ครั้นท้าวนางบริโภคผลพุด
 ชาเข้าไป ก็ถึงแก่ความตายด้วยพืชงูเห่า พระมหากษัตริย์ก็ทรง
 พระโกรธแก่นักแขกเต้าว่าล่อลวง นี้หากว่าเรามีเสวย ถ้าเราเสวย
 ก็ถึงแก่ความตายเป็นมั่นคง พระมหากษัตริย์จึงรับสั่งให้ประหาร
 ชีวิตนักแขกเต้าเสีย

ครั้นถึงฤกษ์ผลพุดชาครั้งหลัง นายอุททยานบาลก็นำมาถวาย มี
 พระราชโองการให้เอาผลพุดชาให้นักโทษอันถึงตายกิน นักโทษนั้นกิน
 ก็มเร็วแรงกำลังฤทธานภาพมากแลรูปทรงคังเทวดา นายอุททยานบาล
 ครั้นได้เห็นดังนั้น ก็นำเอาเนื้อความมากกราบทูลแก่พระมหากษัตริย์ ๆ
 ไต่ทรงทราบดังนั้น ก็ตกพระทัย จึงให้นายอุททยานบาลพิจารณาเหตุ

ผล พศชาเทมน์อยู่สถานใด นายอชยานบาลไปพิจารณาดู ก็รู้ว่า
 อยู่ที่ปล่องงูเห่า จึงกราบทูลว่าอยู่ที่ปล่องงูเห่า จึงทรงทราบบ้างเห่า
 นขบเอาผลพศชาวางเขยวไว้ จึงเป็นเหตุฉนั้น เมื่อพระองค์ทราบเหตุ
 ดั่งนั้นแล้ว ก็ทรงพระกรรแสงถึงนกแขกเต้าผู้มิคุณ ว่าเราฆ่านก
 แขกเต้าเสียฉนั้น เพราะไม่พิจารณาให้รู้เหตุก่อน แลมาทำด้วยโมหะ
 ฆ่านกแขกเต้าอันหาโทษมิได้ แลยบุคคลทั้งหลายกระทำคุณแก่ท่าน
 ผู้หาพิจารณามิได้ ฉนั้นนี้ก็กลับเป็นโทษแก่คนตจจนกแขกเต้าฉนั้น
 นกคเหวาก็เล่านิยายผู้ไปรดสัตว์ ไต่ยาบให้หนักทั้งหลายฟังว่า

๑๖ นิทานเรื่องโปรดสัตว์ ไต่ยาบ

ณกาลก่อนมีพราหมณ์คน ๑ อยู่เมืองกลิงคราชบุรี หน้ายต่อ
 ฆราวาสสมบัตติ ละบุตรภรรยาแล้วจึงออกไปจำศีลอยู่ที่ภูเขา ๑ ที่ภูเขา
 นั้นมีถ้ำอัน ๑ ในถ้ำนั้นมิกินรอาศัยอยู่เป็นอันมาก มีแมลงมุมตัว ๑
 ใหญ่เท่ากงเกวียนชักใยขึงปากถ้ำไว้ ครั้นกินรตัวใดคิดใยแล้วแมลง
 มุมก็ขึงกินเป็นอาหารเสียทุกครั้ง ผุงกินรก็เข้าไปกราบไหว้พราหมณ์ว่า
 ท่านใดกรุณาช่วยเจ้าช่วยฆ่าแมลงมุมเสียให้ตาย ครั้นพราหมณ์ได้
 ฟังกินรว่าดังนั้นก็โกรธ ว่าเรารักษาศีลบำเพ็ญฌานทางสมณะธรรม
 ดังฤาจะให้ตัวมาทำกายกรรมอันเป็นบาปให้ชาติศีล กินรเห็นว่าพราหมณ์
 โกรธแล้วลาไปสู่ที่ที่อยู่ จึงปลุกษากินรผู้เป็นใหญ่จึงคิดว่า เราจะ
 แต่งนางกินรคน ๑ อันเขาวรูปนฤมตเป็นที่เส่นหา ครั้นจัดแล้วก็ชวน

กันไปสู่สำนักพราหมณ์ ก็กราบไหว้ว่านางกนิรสาวคนนั้น ข้าพเจ้าขอ
ถวายไว้ ท่านได้กรุณาโปรดให้พ้นจากภัย จึงฆ่าแมลงมมร้ายอาธรรม
เสียให้ตาย พราหมณ์ครั้นเห็นกนิรสาวงามก็เกิดกำหนดประทีปพรตใน
นางกนิรนั้น แล้วจึงว่าอย่าร้อนใจเลย เราจะช่วย พราหมณ์กล่อมขยา
กรรมขมิ้นไม้ไล่ตแมลงมมตายในที่นั้น คือลขาคแล้วกล่อมภาวนาแล้ว
อยู่เป็นสามภรรยาแก่นักขนางกนิรในถ้ำนั้น ผู้ใดประกอบด้วยโลภแล้ว
ก็เสียผลกรรม ก็ยังเกิดเป็นโทษจิตต์ขยาประคจพราหมณ์จำศีลนี้
นกกุเหว่าจึงเล่านิยายผู้ทำดีเป็นคุณให้นกกทั้งหลายฟังว่า

๑๗ นิทานเรื่องทำดีเป็นคุณ

ณกาลก่อนมีพระยานกพระ พระยาตะพานน้ำ พระยาลมั่งทั้ง ๓
สัตว์เป็นมิตรสหายกัน แลสัตว์ทั้ง ๓ มีอาชีพกิริยาต่าง ๆ กัน

ณกาลวัน ๓ พระยานกพระ พระยาลมั่ง ลงไปกินน้ำในธารอัน ๓
จึงพระยาตะพานน้ำผกชนมาถามว่า ท่านกินน้ำในธารของเราเพราะเหตุ
อะไร พระยาลมั่งว่าน้ำเป็นที่อาศัยทั่วไปของสัตว์ทั้งปวง พระยาตะพานน้ำ
ว่าชอยแล้ว เห็นท่านทั้งสองมากมีใจยินดีและจะเอาท่านทั้งสองเป็นมิตร
สหาย เราจึงถามท่าน พระยาลมั่งก็ว่าโยราณกล่าวไว้ว่า ผู้ใดมีใจ
อ่อนหวานยินดีต่อกันไซ้ ก็พึงมีใจยินดีต่อกัน ถ้าผู้ใดจะใคร่เป็นมิตร
สหายรักใคร่กันไซ้ ก็พึงให้รักใคร่เป็นมิตรสหายกัน ถ้าผู้ใดขยา
กพึงขยาตอย พระยาตะพานน้ำได้ยินถ้อยคำพระยาลมั่งกล่าวดังนั้น
ก็ยินดี พระยาลมั่งว่า ถ้าดังนั้นเราทั้ง ๓ เป็นมิตรไมตรีแก่กันเถิด

พระยาตะพานน้ำ พระยานกประ พระยาถมิ่ง ก็เป็นมิตร
 สหายด้วยกัน จึงพระยาตะพานน้ำก็ว่าทุกข์ของเราทุกอันเป็นอันมาก
 พระยาถมิ่งถามพระยาตะพานน้ำว่า ทุกข์ของท่านเป็นอย่างไร จึงพระยา
 ตะพานน้ำว่าเขตกกตสิ่งใดสิ่งหนึ่งกต อันนายประโหมงมาทอดทิ้งลงใน
 ท้องธารนี้ ต้องระวางตัวเป็นเนืองนิตย์ ทุกข์ของเราบัดนี้ พระยาถมิ่ง
 ได้ยินก็ว่า เราก็จักประกอบด้วยทุกข์ด้วยกัน พระยาตะพานน้ำก็
 ถามพระยาถมิ่งว่า ท่านประกอบด้วยทุกข์อย่างไร พระยาถมิ่งว่า ตุกร
 สหาย เราประกอบด้วยทุกข์มาก นายอนุแลหน้าไม้และบ่วงชาย
 ทั้งหลายเบียดเบียน เราก็จักเป็นทุกข์ที่จะระวางให้พ้นจากภัยทั้งปวง พระยา
 นกประก็ว่า เราก็จักเป็นทุกข์ด้วยแร้วและบ่วงหน้าไม้ด้วย พระยาถมิ่ง
 ก็ว่า เราทั้ง ๓ ซึ่งเป็นมิตรสหายกัน เราจะเอานาทธารนี้เป็นมาลัย
 บุษบาเทวดาอันอยู่ในธารให้เป็นสักขีพยาน ขอให้สำเร็จความปรารถนา
 ของเรา ถ้าเราทั้ง ๓ มีทุกข์ภัยประการใดกตก็ให้คิดถงกัน ครั้น ๓ สัตว์
 ทำสัจจาธิษฐานแล้ว ก็ให้อธิษฐานต่อกัน ต่างก็ไปสู่วิวังแห่งตน
 วัน ๑ พระยาถมิ่งไปตอ้งบ่วงของนายเนสาทประกอบด้วยทุกข์หนัก
 กวาลกตถึงพระยานกประแลพระยาตะพานน้ำซึ่งเป็นสหายของตน พระยา
 นกประก็มาถึงในขณะนั้น พระยาตะพานน้ำก็เขากตบ่วงซึ่งตอ้งพระยา
 ถมิ่งอยู่ ส่วนพระยานกประก็ว่าแก่พระยาถมิ่งว่า แน่สหาย เราจะไป
 ยิงข่านนายเนสาท แลจะร้องไห้นายเนสาทได้ ยินเสียง นายเนสาท
 แลจะสำคัญว่ายังไม่สว่างก็จะยังไม่มา แลท่านสหายตะพานน้ำจงรีบกต

บ่วงให้ซาคโดยเร็วเถิด แล้วพระยานกประทีปไปจับร้องยังประตูบ้านนาย
 เนสาท ๆ คนชนไก่ ยืนเสียงนกประร้องก็สำคัญว่ายังไม่รุ่งสว่าง ส่วน
 พระยาตะพานน้ำกักขังวงซงคตพระยามังนันทชาต พระยามังนันท
 จากบ่วงได้ รยทนต์ไปยังทอຍ์ของตน ส่วนพระยาตะพานน้ำครนสว่างชน
 หนมัทน ก็เร็นส่อนอยู่ในยาสมทมอื่น ๓ นายเนสาทครนตนชนกมา
 ยิงบ่วงของตนทตกไว้ ครนถงบ่วงพิจารณาครว่าสัตว์มากทบ่วงเสีย
 จึงนายเนสาทก็สกกครอยตะพานน้ำไป จึงเห็นตะพานน้ำนส่อนตัวอยู่ใน
 พุ่มไม้ นายเนสาทก็จับตะพานน้ำผกคธนมา แลตะพานน้ำนกลว
 ภัยแห่งนายเนสาทก็เป้นทุกขหนัก จึงรำลถถงพระยานกประแลพระยา
 ลมิ่ง ๆ ครว่าพระยาตะพานน้ำเป้นทุกขหนักหนา พระยามังพระยา
 นกประทีปมาถงในขณะนั้น เห็นตะพานน้ำนส่อนเนสาทคธนไปก็ปรารภนัก
 หนา อ้นเนสาทเมื่อจะไปเยี่ยมบ่วงไปแต่เข้าหือเข้าไบกิน ครนคธน
 ตะพานน้ำกลบเครมาเห็นสระน้ำในทค้ายล ๓ ก็วางตะพานน้ำลงเพอจะ
 กินอาหารทสระนั้น ครนพระยามังแลพระยานกประเห็นนายเนสาท
 กินเข้าอย่ฉนั้น ส่วนพระยานกประทีปก็บินไปกางปีกทำคายอย่บนค้ำคย
 ไม้อื่น ๓ ครนนายเนสาทเห็นถงนั้น ก็ชนไปบนคั้นไม้จะจับเอานก
 พระยามังซงตามนายเนสาทมานั้น ก็เข้าไปเอาเขาสอกเขาทเชอกผก
 พระยาตะพานน้ำ แลสลคให้พระยาตะพานน้ำหลดลงไปยังสระแล้ว
 พระยามังก็แล่นไปยิงข่าใหญ่ ส่วนพระยานกประครนเห็นนายเนสาท
 ชนบนคั้นไม้ จะใกล้ถงพระยานกประทีปบินไป ค่างสัตว์ค่างก็เอาตัว
 รอกไปถงน ถงมาทว่าเป้นสัตว์ครจฉานกค ครนสมคสโมสวจิตต์เป้น
 มิตรไมตรีนำหนงใจเคยวถนแล้ว แม้นคธงทุกขภยอนใดกคชช่วยแก้

ไขให้พันทุกข้อได้ตั้ง ๓ สัปดาห์ แม้นมนุษย์ทั้งหลายสามัคคีรักใคร่น้ำ
ใจเดียวกัน ก็เหมือนน้ำในมหาสมุทรจะกินมิสิ้นเลย

ณกาลนั้น นกทั้งหลายได้ยินนกกะเหว่ากล่าววธรมนิยมไฟเราะ
นกกาน่า และมันักควไคเฉลี่ยวฉลาคเลาเนอความธรมนิยมเหมื่อน
ท่านนี้ไม่มีเลย แลนกทั้งหลายเห็นพร้อมกันยอมให้นกกะเหว่าเป้น
พระยา จะไคสำแดงธรมสั่งสอนเราทั้งปวง นกคะเหว่าก็ว่า แน่ท่าน
ทั้งหลายจะให้ข้าพเจ้าเป้นพระยานั้นมิไค ท่านทั้งปวงฟังเวนข้าพเจ้า
เสียดิด แต่ข้าพเจ้าจะช่วยตักเตือนท่านทั้งปวง แลจะช่วยบอกการ
ผิดแลชอขให้ ไคอยู่ข้าง แลนกควไคควหนงทมขญญา ท่านทั้งหลาย
จงให้ผู้นั้นเป้นใหญ่เอาการธรรท่านทั้งหลายจึงจะควร แล้วย่าให้เป้น
เช่นมาณพมิฟังครดงความฉิบหาย

นกทั้งหลายจึงถามว่า มาณพมิฟังครไคความฉิบหายมีธรม
นิยมอย่างไร

นกกะเหว่าก็เล่านิยายให้นกทั้งหลายฟังคังนว่า

๑๘ นิทานเรื่องวิชาเสื่อมเพราะโกหก

ณกาลก่อนมีบุรุษจักษุทาลผู้ ๑ อยู่ในเมืองพาราณสี ไปเรียน
ศิลปศาสตร์ในเมืองคกศิลา จึงเข้าไปสู่สำนักครุทิสายาโมกข์ แล
ครุทิสายาโมกข์นั้นปลุกหมากม่วงวันเดียวให้เป้นผล บุรุษจักษุทาลนั้น
เรียนมนต์ปลุกหมากม่วงต่อสำนักครุทิสายาโมกข์ไคแล้ว ก็ลาครุทิสายา

ปาโมกข์อาจารย์มาสู่เมืองพาราณสี ครั้นอยู่มาไม่นานพญานางหนึ่งมาสู่สำนัก
 แห่งบรมจันทาล จึงขอเรียนเอามนต์ปลุกหมากม่วงให้เป็นผลในวันเดียว
 ครั้นได้แล้วกลายบรมจันทาล ๆ จึงสั่งว่า ถ้าผู้ใดถามท่านอย่าอำพราง
 ให้บอกตามสัตย์ ว่าเรียนมาแต่สำนักแห่งเรา มาณพกรับค่าแล้วกลา
 ไปสู่บ้าน จึงเอาผลหมากม่วงมาปลุกก็เป็นผลได้ในวันเดียว จึงนำเอา
 ผลหมากม่วงเข้าไปถวายแก่สมเด็จพระมหากระษัตริย์ ๆ ก็พระราชทาน
 ทรงแยกมาณพนั้น พระมหากระษัตริย์จะเสวยผลหมากม่วงเมื่อใด ก็รับ
 สั่งมาณพให้ทำมาถวายทุกครั้ง ๆ พาลมาณพนั้นก็ไต่ลาภสักการะมาก
 ครั้นอยู่มามีพระราชโองการรับสั่งให้หามาณพเข้าไป จึงตรัสถามว่า
 วิชาปลุกหมากม่วงนี้เรียนมาแต่ไหน พาลมาณพครั้งนี้จะกราบทูลว่าเรียน
 มาแต่บรมจันทาลตามจริงก็คิดอาย จึงให้อำมาตย์กราบทูลว่า เรียน
 มาแต่ครุฑศิลาปาโมกข์เมืองตักศิลา มนต์วิद्याที่ปลุกหมากม่วงนั้นก็
 เสื่อมไป

วัน ๑ พระมหากระษัตริย์เสด็จไปประพาสอุทยาน รับสั่งให้หาพาล
 มาณพมาปลุกหมากม่วง พาลมาณพนั้นครั้นมาปลุกผลหมากม่วงก็มีได้
 เป็นผลคจก่อก่อน พระมหากระษัตริย์จึงตรัสถามถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง พาล
 มาณพนั้นมีอาจะพรางได้ จึงทูลโดยจริงว่า ข้าพระพุทธเจ้าเรียนมา
 แต่สำนักบรมจันทาล ข้าพระพุทธเจ้าคิดละอายจึงกราบทูลว่าเรียนมา
 แต่ครุฑศิลาปาโมกข์ ด้วยข้าพระพุทธเจ้ามัวสาธุกรรมตนจึงเสื่อมสูญไป
 พระมหากระษัตริย์ทรงพระโกรธ ว่าพาลมาณพเป็นคนหลอกลวงให้

นิราศขยับเสียดจากเมือง พาลมาณพนั้นก็เข้าไปสู่สำนักอาจารย์ อาจารย์
ก็ขยับเสียด พาลมาณพนั้นหาทพงมิได้ ก็เข้าไปสู่บ้านหาอาหารบริโภคน
มิได้ ก็ทนทุกข์ลำบากยกย้ายไป เสือโคร่งจรมาพบเข้า ก็กัดกิน
เป็นอาหารเสียดในที่นั้น ผู้ใดมิได้ พงคำท่านผู้เป็นครูเป็นอาจารย์ ความ
ฉิบหายก็จะบังเกิดมีตจพาลมาณพคนนั้น

ครั้งนั้นยกยชาติทั้งหลายพร้อมกันนั้นจะจัดกันแต่ในหมื่นนกกทั้งหลาย
ข้างที่ก็ยกคุณบางที่ก็กล่าวโทษต่าง ๆ ก็ไม่ได้ ใครเป็นใหญ่ จึงปลุกษา
กันว่าควรเราทั้งหลายจะเข้าไปถวายตัวเป็นข้าอยู่กับพระยาครุฑ ๆ จะได้
ยังค้ำชูชนชาติค้ำชูสุขทุกข์ของเราทั้งหลาย ญาติทั้งหลายจะได้อยู่เย็น
เป็นสุข เพราะบุญพระยาครุฑแผ่ปกไป ครั้นนกกทั้งหลายเห็นพร้อม
กันแล้ว ก็ไปยิงฆ่าหาผลไม้แลขบผลชาติที่มีรสแปลกลิ้นแปลกปลาก ๆ
ครั้นได้แล้วก็นำไปถวายพระยาครุฑยังฉิมพลีรุกขชาติ เสร็จแล้วจึง
ทูลถวายตัวต่อภายหลัง ครั้นนั้นพระยาครุฑเป็นอธิบดีแก่ยกยทั้งหลาย
จึงตั้งนกกอินทรเป็นทอปราศ นกการเวกเป็นเอกมนตรี คิชนิสกุณ
เป็นอรรคมหาเสนาบดี นกแขกเต้าประกอบไปด้วยขัญญาเป็นราช
บัณฑิต นกคเหว่ามิปรีชารู้อย่างธรรมเนียม เป็นที่ยุโรปहित นกยาง
ตั้งให้เป็นเสนาบดี ตั้งกาให้เป็นแขวง

๑๕ นิทานเรื่องนกกางเขนตกฟองที่หาดทราย

ณกาลก่อนมีนกกางเขนชื่อว่าภรรยาผู้ ๓ สวามิช้อตลียาน
ภรรยาช้อปะตอกัน ครั้นอยู่มาแม่นกกาขเขนมีครรภ์จึงเตือนให้สวามิ

08/07/2564

ทำจริง สวามีว่าตลอดในหาคทรายนั้นเกิด นกภรรยาว่าไม่ชอบนำชน
 มาจะท่วมบุตรเรา ๆ จะประพุกตีฉันใด นกสวามีก็ว่าเจ้าอย่าร้อนใจ
 พระมหาสมุทรเกรงเราอยู่ ถ้าท่วมฟองเรา ๆ ก็จะไม่ประพุกด้วยพระมหา
 สมุทรเอง แม่นกก็ตลอดบุตรเหนือหาคทรายตามคำสวามีนั้น แม่นก
 ก็ฟองอยู่ณะที่นั้น ครั้นถึงเวลานาชนกท่วมหาคทรายละลอกซัดกวาด
 เอาอณูชาชะบักษชาติทั้งสองไป แม่นกก็ร้องว่า เมื่อเป็นเหตุดังนี้แล้ว
 จะทำเป็นประการใดเล่า ฟ่อนกก็ว่าอย่าร้อนใจ เราจะประพุกด้วยพระ
 มหาสมุทร จะเอาลูกเรามาให้จนได้ จึงอุตลีสานพ่อนกกางเขนก็ไป
 ร้องทุกข์ให้กาฟังว่า ชานหาคทรายพวนก็มีได้ พระมหาสมุทรมาทำข่ม
 เหนงคหมัน ชนมาซัดฟองแห่งชาทั้งสองจมไปอยู่ที่ใดมิได้ปรากฏ ท่าน
 ช่วยกรุณารับเอาคำฟองข้าพเจ้าชนกรายทุกแก่พระยาครุฑอันเป็นธรรม
 ให้ช่วยทุกข์ให้โดยบุตรข้าพเจ้ามา ข้าพเจ้าหากรู้แทนคุณของท่าน กากก็
 เอาคคไปฟ้องแก่นกกาเรียน ๆ ก็เอาคคไปฟ้องแก่ราชย์กษิ ๆ ก็นำเอา
 คคชนกรายทุกแก่พระยาครุฑ ๆ ก็โกรธว่าพระสมุทรมิเกรงเรา มา
 เบียดเบียนบักษชาติอันเป็นบริวารแห่งเราดังนี้มิชอบ พระยาครุฑทำ
 อำนาจแผลงฤทธิคคสังหารพระสมุทร ๆ ก็ภัยพิศุลาจล จึงชนมา
 ถามว่า ท่านทำอำนาจให้สมุทรแห่งเป็นตม มีจณาซึ่งเป็นบริวารเรา
 ได้ความเดือดร้อนด้วยเหตุอันใด พระยาครุฑก็ว่า นางนกกางเขน
 บริวารเราคคฟองไว้ที่หาคทราย แลท่านมาท่วมเอาบักษอณูชาชะบุตร
 นกกางเขนนั้นไปชอบอยู่แล้วฤา พระสมุทรก็ว่าไม่รู้ ท่านจงกรุณา ข้า

จะไปถามดูก่อน พระสมุทจึงให้เสนาไปข่าวร้องมัจฉาชาติทั้งหลายว่า
 ผู้ใดเอาอณฑชะนกกางเขนไปบ้าง ก็เอามาส่งให้แก่เราบัดนี้ มัจฉา
 ๓ ซอมหาคิมัง ซึ่งเอาอณฑชะนกกางเขนกลืนไว้ ครั้นได้ยินว่า
 พระสมุทเรียกเอาฟองนกกางเขนก็ตกใจ ส้ารอกคินมาให้พระสมุท ๆ
 ก็เอาอณฑชะส่งให้อุตติปานพ่อนกกางเขน ครั้นอุตติปานได้อณฑชะ
 สมความปราถนาแล้ว ก็เอาอณฑชะไปให้ภรรยา แม่นกก็มี ความ
 ยินดี แล้วแต่นั้นมาพระยาครุฑก็ให้อาชาญาสีทมิแก่ราชขกษผู้ใหญ่ว่า
 ตั้งแต่นั้นเมื่อนายกษทงปวงอันเป็นบริวารแห่งเรา มีกิจทุกขสิ่งใด ๆ
 ถ้าเนื้อความนั้นเบาบาง ให้ยังคยขยงษาแก่กัน ให้ย่ถูกษาแต่หม่อมกษ
 อย่าพงพดทูลถึงเราเลย เพราะยากแก่สัตว์ผู้จะทูลน้ก แต่เนั้นราชขกษ
 ก็ประพฤติตามอาชาญาพระยาครุฑสิ่งทุกประการ แล้วพระยาครุฑก็
 ให้พรแก่หม่อมกษชาติทงปวงว่า จงอยู่เป็นสุขสวัสดิ์ส้าราญเถิด ขกษ
 ชาติทงหลายเอาขกทง ๒ ประคองกมถวายขงคิมพระยาครุฑ ๆ ก็ย่นไป
 สถานพีมานนิมพล์รุกขชาติเนั้น

๒๐ นิทานเรื่องนกไส้กับช้าง

ณกาลก่อนยังมีนกไส้ตัว ๓ มีครรรกแก่เจือทองน้ก ก็ตกฟอง
 ลงทมรรการอยเท้าคชสาร แลนกไส้ ขนขนไปจับอยู่บนต้นไม้คอยค
 อณฑชะของคณอย แลมีคชสารตัว ๓ ซอทีณฑปะเทิรมาตรงอณฑชะ
 นั้น นกไส้แสรงไปย่นอยู่หน้าข้างสาร เอาขกทงสองประคองให้

ข้างสารแล้วจึงกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นใหญ่กว่าสัตว์ทั้งปวง ข้าพเจ้า
 ขอทานชีวิตบุตรแห่งข้าพเจ้าเถิด แล้วข้างสารจึงว่าท่อนไม่มีญาติ จึงไข
 ลงไว้กลางทางของเรามีอำนาจใหญ่คุณ ว่าท่านนั้นแล้วข้างสารก็เคียว
 ไปเหยียบฟองนกกไส้แตก แล้วนกกไส้จึงบินตามไปว่าแน่ข้างสาร ท่าน
 มีกำลังมากแล้วท่านมาชมเหงเราผู้มีกำลังน้อย ตัวเรากำลังน้อยก็จริง
 แต่ขณูญาอาจพอสู้กำลังของท่านให้ฉิบหายได้ นกกไส้ก็ไปยังสำนักกา
 จึงเล่าความคดีซึ่งข้างสารชมเหงให้กาฟัง กาก็นำเอาคตไปฟ้องแก่
 นกยางอันเป็นเสนาบดี นกยางจึงบังคับตามมูลว่าทกนั้นนั้นให้กาเอา
 ใจออกไปจิกจิกษทั้งสองข้างแห่งข้างสารอันขอโทษปะให้แตกทำลาย
 แล้วนกกไส้ไปว่ากบแมลงวันให้ไปหยอดไข่ซึ่งลงในจิกษทั้งสองแห่งข้างๆ
 นนมจกษบอดทนเวทนา จะไปหาอาหารก็เป็นอันยาก นกกไส้จึงว่า
 แก่กว่า ท่านได้กรุณาช่วยข้าพเจ้า จึงลงไปในแหวงแล้วจึงร้องให้คิง
 กษกรวยสัญญา แลคชสารเคียวไปข้างแหวงเมื่อใด นกกไส้ก็บินไปบอกให้
 กษกรวยขนทวยเสียงอนตัง ข้างสารเคียวินเสียงกษร้อง ก็สำคัญว่า
 สระน้ำ ควดยอดยาน้ำเป็นกำลังก็เคียวไปตามเสียงกษ ข้างสารก็ตก
 แหวงลงมีกายอันยัยไปควยศิลา ข้างสารก็ขาดใจตายอยู่ในแหวง นกกไส้
 ก็ดีใจว่าทนเราได้เห็นหลังซาคักแล้ว

๒๑ นิทานเรื่องแรงเต่งารกับนกกไส้

ณีกาลก่อนมีแรงตัว ๑ มีบริวาร ๕๐๐ อาศัยอยู่ช่งอนเขาหิมพานต์
 พอใจลูกสาวนกกไส้ จึงให้แรงผู้เฒ่าไปว่ากบขนิทานนกกไส้ ส่วน

บิคารมารคานกไล่ ก็คิดว่า เราเป็นนกกน้อยหาที่พึ่งมิได้ ครั้นจะขี้ตมิให้
 ลูกสาวขี้คน เขาจะพาบริวารมาฆ่าญาติเราให้ ฉิบหายเสีย ครั้นคิด
 แล้วก็ยกลูกสาวให้เป็นภรรยาแรง ครั้นแรงเข้าชมเชยนางนกไล่
 เมื่อใด นางนกไล่ก็ไต่ความเดือดร้อนหนักหนาหาความสุขมิได้ แร้ง
 นนกว่าเห็นมองไม่สมควรความคิดเหตว่าตระกูลไม่เสมอกัน บิคารมารคา
 นกไล่ ก็ไปหานกยางแล้วปรียทุกขให้นกยางฟัง นกยางอินเป็นเสนาบดี
 จึงว่า นกทั้งสองผิดตระกูลชาติบรรดาศักดิ์กัน นกยางจึงให้หาแรง
 มา จึงว่าแน่แรง ท่านมีตระกูลสูง จะมาอยู่ด้วยนกไล่ตระกูลต่ำ
 หากควรไม่ อนึ่งสัตว์ใหญ่กับสัตว์เล็กผิดชาติภาษากัน อยู่ด้วย
 กันจะเป็นอุปมงคลความฉิบหายก็จะพงมแก่ท่าน ควรท่านจะสมัคร
 สักวาสกับขกษทมิชาติตระกูลเสมอกัน จึงจะได้ความเจริญโดยประเพณี
 ตามโบราณมา แร้งได้ ฟังนกยางตักสินเป็นธรรมอนันก็มีความยินดี
 รับคำสอนนกยางผู้เป็นเสนาบดีแล้ว ก็ปล่อยนางนกไล่ ไปอยู่ด้วยบิคา
 มารคา แร้งกับนกไล่ต่างตนต่างไปอยู่สุขสวัสดิภาพตามวิสัยแห่งตน

๒๒ นิทานเรื่องเทพพรหมากับโลกพรหมา

ณะกาลก่อนมีเทพยดา ๒ องค์อยู่สำหรับโลก องค์ ๑ ชื่อว่า
 เทวพรหมา องค์ ๑ ชื่อโลกพรหมา แลเทพบุตรทั้งสองมาพบกัน
 จึงเทพพรหมถามอรรธบัญญัติ ๘ ประการแก่โลกพรหมา

ในอรรธบัญญัติการบ ๑ นั้นว่า บุรุษอันเกิดมาในโลกนี้
 จะสมัครสโมสรด้วยมาตุคามนั้นตั้งฤา จะควรให้เทวการึกษา

คำรบ ๒ นั้นว่า ยวิโภคาอาหารจะย้ายหน้าไปทิศกัณฑ์ จะควรให้
เทวตารักษา

คำรบ ๓ นั้นว่า เมื่อจะถ่ายอุจจาระย้ายหน้าไปทิศกัณฑ์ จะควร
ให้เทวตารักษา

คำรบ ๔ นั้นว่า เมื่อจะไสยาสน์ด้วยสัตรี จะไสยาสน์กัณฑ์ จะควร
ให้เทวตารักษา

คำรบ ๕ นั้นว่า เมื่อเวลากลางวันกลางคืนก็ จะนุ่งกัณฑ์
จะควรให้เทวตารักษา

คำรบ ๖ นั้นว่า เวลารุ่งเช้าอุษาโยค สิริอยู่ในความนุษย์ที่ใด

คำรบ ๗ นั้นว่า เวลาเที่ยงสิริอยู่ในสถานที่ใด จึงจะให้บังเกิดสิริ
จึงเทวตาทอดสิริจะอวยพรแล้วจะเข้าอุยรักษา

คำรบ ๘ ประการอยู่สำหรับโลกนี้ แลท่านอยู่รักษาโลกทั้งปวง
ท่านจงวิสันนาไปให้ฟังในกาลบัดนี้ เทอญ

โลกพรหมาจึงทูลแก่เทวพรหมว่า อรรถบัญญัติคุณา ข้าพเจ้า
วิสันนายังไม่ได้ก่อน แลเทวพรหมจึงว่า ท่านแก้บัญญัติคุณาเรา
มิได้ไซ้ เราจะตัดศีรษะท่านเสียบัดนี้ โลกพรหมจึงทูลว่า ข้าพเจ้า
ขอผิดไปตรึงตรองใต้ถามสัก ๗ วันก่อน เทวพรหมก็ว่าแก่โลก

พรหมว่า ท่านจงเร่งตรึงตรองใต้ถามเสียให้ได้ ครั้นถวน ๗ วัน
เราจะลงมา ถ้าท่านแก้อรรถบัญญัติคุณาของเรามีได้ไซ้ เราจะ
ตัดศีรษะท่านประจานไว้ในโลก โลกพรหมาสอทั้งตกใจกลัวยิ่งนัก จึง

ไปเที่ยวถามอรรถบัญญัติหาปฤศนาแก่เทวดาอันอยู่รักษาโลก แลเทวดา
 ทั้งหลายก็บอกว่า ที่จะแก้อรรถบัญญัติหาปฤศนา ๘ ข้อนี้ ไม่มีใครจะ
 วิสัชนาได้แล้ว แต่โลกพรหมมาเที่ยวไต่ถามอรรถบัญญัติหาปฤศนาอยู่ ๖ วัน
 จะหาผู้ใดวิสัชนาแก้ข้อนั้นไม่ได้ พอเวลาค่ำโลกพรหมมาไปพบพฤกษา
 คณ ๓ ใหญ่พิศาล บนต้นไม้บนมณเฑียรแม่ลูกอาศัยทำรังอยู่ด้วย
 โลกพรหมาก็เข้าอาศัยอยู่ทนนพฤกษามีความทุกข์ขยี้งนัก พอเวลาค่ำลง
 แม่นกอินทรีไปเที่ยวหาเหยื่อกลับมา ลูกนกจึงถามว่าท่านไปหาเหยื่อ
 วนยังค่ำ ไม่ได้อะไรสักหน่อยหนึ่งมาฝากข้าอย่างเลย แม่นกจึงว่า
 วนนี้แม่เที่ยวหาเหยื่อมาฝากเจ้าก็ซัดสนนนัก แต่แม่จะกินก็ไม่มี เจ้าจึง
 ออที่อยู่สักเวลา ๓ ท่อพรงันแม่จึงจะหามาให้เจ้ากิน ลูกนกจึงถามว่า
 แม่จะหาเหยื่อที่ไหนมาให้ข้าเล่า แม่นกจึงบอกว่าพรงันเทวดพรหมา
 จะฆ่าโลกพรหมาเสีย แม่จะไต่เอาเนื้อโลกพรหมานั้นมาฝากเจ้า ลูก
 นกจึงถามว่า เทวดพรหมาจะฆ่าโลกพรหมาด้วยเหตุใด แม่นกจึงบอกว่า
 เทวดพรหมาถามอรรถบัญญัติหาปฤศนา ๘ ประการแก่โลกพรหมา ๆ แก่
 ไม่ได้ เทวดพรหมาจึงจะฆ่าโลกพรหมาเสียด้วยความฉุน ลูกนกจึง
 ถามอรรถบัญญัติหาปฤศนานั้นประการใด แม่นกจึงตอบว่า มิใช่วิสัย
 ของเจ้า ลูกนกจึงอ้อนวอนว่า มารดาจงบอกให้ข้ารู้ แม่นกบอก
 อรรถบัญญัติหาปฤศนา ๘ ประการให้ข้ารู้ไซ้ ข้าจะกลั่นใจตายเสียเดี๋ยวนี้
 แม่นกกลัวลูกจะถึงความตาย ก็บอกอรรถบัญญัติหาปฤศนา ๘ ประการ
 ให้ลูกฟัง สิริ ๘ ประการสำหรับบุรุษในโลก ถ้าบุรุษผู้ใดรักษาสิริ

๘ ประการนี้ใด เทวดาเป็นสิริให้พรแล้วก็อยู่รักษาผู้นั้น ถ้าบรุษผู้ใด
ไม่ทำตามสิริสำหรับโลก ๘ ประการนี้ เทวดาอันเป็นกาลกิณิกจะสาป
บรุษผู้นั้น ๆ ก็จะได้จากยศศักดิ์มั่งคั่ง แลความรู้ทั้งปวงก็สูญไปสิ้น

แม่นกอินทรีจึงบอกลูกว่า อรรถบัญญัติฤศนาเป็นประณมของ
คณนั้น ให้บรุษเว้นจากกามคุณในวัน ๗ คำ ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำ
แลวันตรุษวันสงกรานต์ แลวันสรียปราศ แลวันจันทร์ปราศ แล
วันเกิดของอาตมา ถ้าบรุษผู้ใดทำใดดังนี้แล้ว เทพยาก็จะรักษาผู้
นั้นเป็นสิริ อวยพรให้แล้วจะเข้าอยู่รักษา

คำรบ ๒ ว่า ถ้าบรุษผู้ใดจะบริโภคอาหารให้ย้ายหน้าไปสู่บรรพทิศ
แลเทวดาอันเป็นสิริจะให้พร จะเข้าอยู่รักษาผู้นั้น

คำรบ ๓ ว่า ถ้าบรุษผู้ใดจะถ่ายอุจจาระให้ย้ายหน้าไปสู่ขนิมทิศ
เทวดาอันเป็นสิริจะให้พรแล้วจะเข้าอยู่รักษาผู้นั้น

คำรบ ๔ ว่า ถ้าบรุษผู้ใดจะเข้านอนด้วยสตรีภาพ ให้สตรีภาพ
นอนเบื้องซ้าย แลวอย่าให้สตรีข้ามเท้า เทวดาอันเป็นสิริจะให้พรแล้วจะ
เข้าอยู่รักษาบรุษผู้นั้น

คำรบ ๕ ว่า ถ้าบรุษผู้ใดจะนอนให้รู้จักผ่านึ่งกลางวันแลกลางคืน
ห้ามอย่าให้นึ่งร่วมกัน ถ้าจะนึ่งให้หมายชายพวกไว้ เทวดาอันเป็นสิรินั้น
จะให้พรแลจะเข้าอยู่รักษาบรุษผู้นั้น

คำรบ ๖ ว่า เวลาอาโศค สิริอยู่หน้าผากแลพรหมทวาร ครั้น
เวลาเช้า ให้เอาน้ำล้างหน้าพรหมทวาร จะให้ยังเกิดสิริ เทวดาอันเป็น
สิริจะให้พรแลจะเข้าอยู่รักษาบรุษผู้นั้น

คำรบ ๗ ว่า เวลาเที่ยงสิริอยู่อกแลหว่างทรวง ให้เอน้ำประพรม
ทรวงตรงหทัยจะบังเกิดสิริ เทวคาอันเป็นสิริจะให้พรแลจะเข้าอยู่รักษา
บรุษผู้นั้น

คำรบ ๘ ว่า เวลาค่ำสิริอยู่แม่เท้าแลกลางใจเท้า เมื่อจะเข้า
ไสยาสน์ให้เอน้ำชำระเท้าแลกลางใจเท้า เทวคาอันเป็นสิริจะให้พร
แลจะเข้าอยู่รักษาผู้นั้น แลทาสกรรมกรคัทรูท่งปวงจะคิดทำร้าย
มิได้ ถ้าผู้ใดคิดร้ายก็กลใจให้บรุษผู้นั้นเอง สิริ ๘ ประการนี้ ถ้า
บรุษผู้ใดรักษาได้ เทวคาอันเป็นสิริจะให้พร แลจะเข้าอยู่รักษาเหมือน
เทวคาแลมนุษย์ ถ้าผู้ใดมิได้รักษาสิริ ๘ ประการนี้ไซ้ริ เทวคา
อันเป็นกาลกิณีทรายแล้ว ก็จะเข้าอยู่รักษาบรุษผู้นั้น ให้เป็นคนอัปภาค
ถอยอายุทั่วโลกนแล

แม่นกอินทรีจึงบอกแก่ลูกนกกว่า เจ้าจงรู้สิริ ๘ ประการนี้เกิด
ลูกนกจึงถามว่า ถ้าบรุษผู้ใดรักษาสิริ ๘ ประการอยู่แล้ว แลมี
โมหะกำบัง มีน้ำใจละเมินความเพียรเลียมมิได้รักษา สิริอัปภาคไป
ครันสติกลบคนมาจะรักษาสิริต่อไปยังจะได้ฤา ถ้าว่าบรุษผู้นั้นได้กระทำ
ความเพียรเชออยู่แล้วแลมาละความเพียรเลียมเชอเล่า ภายหลัง
กลบคนมาเชออีก จะรักษาสิริเหมือนแต่ก่อน เห็นว่าบรุษผู้นั้นกลัว
จะถอยสิริ ๆ ยังจะเข้ามาสวมตัวบรุษผู้นั้นเหมือนก่อนฤา แลเทวคา
อันเป็นสิรินนยังจะกลบเข้ามารักษาบรุษผู้นั้นฤาได้

แม่หนักใจว่า บรุษใครรักษาสิริแล้วละสิริเสีย ครั้นได้สติก็กลับ
รักษาสิริต่อไป สิริก็กลับมาสวมตัวบรุษผู้นั้นเหมือนแต่ก่อน
ลูกหนักใจว่านิทานของขามืออยู่ ข้าจะเล่าให้มารดาฟัง

๒๓ นิทานเรื่องคนใจขี้ของรัตนเศรษฐี

ณกาลก่อนมมนุษย์ ๒ คนแม่ลูกไม่ปรากฏชื่อ ฝ่ายมารดาเมื่อ
จะถึงแก่กรรมจึงสอนบุตรไว้ว่า ผู้ใดมีคุณแก่เจ้าแล้วอย่าคิดร้ายแก่
ท่านผู้นั้น บรุษนั้นก็ตั้งอยู่ในคำสอนของมารดาไปฝากตัวอยู่กับรัตน
เศรษฐี แลบรุษนั้นก็เป็นที่ไว้วางใจของรัตนเศรษฐีนัก เพราะตัวตั้ง
อยู่ในคำสอนของมารดา วัน ๓ เศรษฐีให้บรรทุกเกวียน ๕๐๐ เล่ม
เพื่อจะไปค้าขายในประเทศอื่น จึงมอบทรัพย์ให้บรุษผู้นั้นเป็นผู้รักษา
แล้วเศรษฐีก็กับบรุษผู้นั้นพาบริวารขับเกวียน ๕๐๐ ไป ครั้นถึงกลางข่า
พอเวลาเที่ยงคนบรุษผู้นั้นก็ละคำมารดาสอนเสีย จึงคิดว่าเราอยู่ด้วย
เศรษฐีมานานมาแล้ว ผลประโยชน์อันใดจะเกิดแก่เราก็ไม่มี แต่เป็น
ข้าท่าน ๆ ใช้ให้รักษาทรัพย์อยู่ฉนั้น เราจะได้ความสุขที่ไหน วันนั้น
เราเก็บเอาทรัพย์ซึ่งเรารักษาไว้หนีไปเกิด ครั้นคิดแล้วก็เก็บเอาทรัพย์
ของเศรษฐีหนีไปในคืนวันนั้น ครั้นหนีไปจากเศรษฐีแล้วก็เอาทรัพย์
ออกจำหน่ายขายกินสิ้น แล้วแสวงหาทรัพย์ต่อไปก็เป็นอันยากยิ่ง
บรุษผู้นั้นก็คิดจะกลับมาหาเศรษฐีเจ้าของทรัพย์อีก แล้วคิดว่าถ้าเศรษฐี
ให้เรารักษาทรัพย์เหมือนแต่ก่อน เราก็จะลักไปอีกไม่กลับมาเลย

ครั้นอยู่มาวัน ๓ ลูกนกมุลใดคิดว่า เราหากินในตระแหงตาม
 คำมารดาสอนก็ช้านานมาแล้ว เราจะออกไปหากินในที่แจ้งบ้างเกิด
 วันนั้นลูกเหี้ยยวขยับอยู่ที่กิ่งพฤกษา แลเห็นลูกนกมุลใดออกไปหากิน
 ที่แจ้ง เหี้ยยวก็ฉายลงมาจับเอาลูกนกมุลใด ๆ ำพงถึงคำมารดาว่า
 เรามีไต่ค้างอยู่ในคำสอน จึงถึงความฉิบหายในครั้งนั้น ลูกนกมุลใด
 เสียใจจึงร้องไห้หน้าตาคถูกเท้าเหี้ยยว ๆ จึงว่ากับลูกนกมุลใดว่า เกิด
 มาเป็นชายกลัวความตายดาจึงร้องไห้ ลูกนกมุลใดจึงตอบเหี้ยยวว่า เรา
 มีไต่กลัวความตายดอก เรามีความน้อยใจแก่ตัวเราเอง ้วยมารดา
 สอนเรา ๆ มีไต่พงคำมารดาเรา ๆ มาละคำมารดาสอนเสีย เราออก
 มาหากินในที่แจ้งท่านจึงจับเอาตัวเรามาไต่ ถ้าเราพงคำมารดาเราแล้ว
 ที่ไหนท่านจะจับเอาตัวเรามาไต่ ลูกนกมุลใดก็เซอลงในคำมารดา
 สอนเป็นที่พงโดยจริง ลูกเหี้ยยวจึงว่าแก่ลูกนกมุลใดว่า เองจึงไป
 อยู่ที่ชอบตามคำมารดาเองสอนเหมือนเองกล่าวนั้นเกิด เราจะเอาเป็น
 อาหารให้จึงไต่ ลูกนกมุลใดจึงกล่าวว่า ถ้ากระนั้นท่านจงปล่อยเรา
 ลงไปเกิด ลูกนกมุลใดให้สัญญาแก่ลูกเหี้ยยวแล้ว ลูกเหี้ยยวก็
 ปล่อยลูกนกมุลใดลงไปยังอยู่ตระแหงพอจะบังตัวไต่ ก็เอาตัวลอลงไป
 อยู่ทันแล้วร้องบอกแก่เหี้ยยวว่า บัดนี้เราได้ ที่ชอบกลตามคำมารดา
 เราสอนแล้ว ท่านจะทำประการใดก็ตามขัญญาของท่านเกิด เหี้ยยว

แม่นกอินทรีจึงว่า น้ำ ๓ ประการนั้น คือน้ำบุรุษลงศ ๓ น้ำอิต
 ถลงศ ๓ น้ำนปงสะลงศ ๓ แลน้ำ ๓ ประการนี้เจ้าจงรู้เถิด
 ลูกนกจึงถามสืบไปว่า น้ำบุรุษลงศนั้นคือน้ำอันใด น้ำอิตถลงศ
 นั้นคือน้ำอันใด

แม่นกจึงบอกแก่ลูกนกว่า น้ำบุรุษลงศนั้น คือน้ำธารน้ำคลอง
 น้ำอิตถลงศนั้น คือน้ำในแม่น้ำ น้ำนปงสะลงศนั้น คือน้ำสระแลบ่อ
 ถ้าจะชำระตัวให้เกิดสิริ ให้เอาน้ำบุรุษลงศชำระ เมื่อจะชำระนั้นให้
 เอาภาชนะอันสะอาดมาใส่น้ำไว้ แล้วจึงเอาน้ำใส่ลงในภาชนะอัน ๓
 เมื่อจะลงนั้นให้ทำสังขยาธิษฐานตามปรารถนาให้มั่นคง เช็ดลงแล้วเป็น
 ประสิทธิภาพ แล้วจึงเอาน้ำนั้นมากินมาอายุเถิด ประเสริฐนักแล
 ถ้าจะให้เทวทามนุษย์รักษา ให้เอาน้ำอิตถลงศน้ำในแม่น้ำทำ
 เหมือนนกกับน้ำบุรุษลงศ ถ้าจะให้หายโรคเอาน้ำนปงสะลงศมาทำ
 คุจก่อน เป็นสิริประสิทธิภาพประเสริฐ

ลูกนกจึงถามมารดาว่า จะทำการใดแต่น้ำ ๓ ประการคอกฤ
 แม่นกจึงว่า น้ำกลางทุ่งกลางน่านนี้เลี้ยงตนเข้าอยู่ใช้ ไม่ได้
 ห้ามมิให้เอาน้ำมาทำสังเสพย์เป็นโทษเจ้าจงรู้เถิด แม่นกจึงว่าแก่ลูก
 นกกว่า คกแล้วเรานอนเสียข้างเถิด

ฝ่ายว่าโลกพรหมาอยู่ใต้ต้นพฤกษานั้น ได้ยินลูกนกอินทรีถาม
 ปัญหาปัญศนา ๘ ประการนั้นก็จำได้ ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันคำรบ ๗ โลก

พรหมาไปคอยเทวพรหมาอยู่ ครั้นถึงเวลาสัญญากัน เทวพรหมาก็ลงมาเห็นโลกพรหมาคอยอยู่ เทวพรหมาจึงถามว่า ท่านคิดขัญหาปฤศนาไค้แล้วฤา โลกพรหมาจึงทูลว่า ข้าพเจ้าคิดไค้แล้ว โลกพรหมาแกไ้ไขขัญหาปฤศนา ๘ ประการไ้ให้เทวพรหมาฟัง เหมือนไ้ไค้ยินมาแต่สำนักนกกอินทรันัน แล้วเทวพรหมาก็ร้องสาธุการสรรเสริญว่าจงรักษาโลกอย่าประมาท ถ้าผู้ใดทำคอบท่าน ๆ จงรักษาผู้นันเด็คแล้วเทวพรหมาก็คนไปยงสถานที่อยู่ของตนแล

จบบักษ

